

TURVALLISUUSTALKOOT

Kansallinen rikosentorjuntaohjelma

Oikeusministeriö

Rikosentorjunnan neuvottelukunta

1998

SISÄLLYS

JOHDANTO.....	1
1 RIKOLLISUUDESTA JA ODOTETTAVISTA ONGELMISTA.....	2
Motivoitunut tekijä, otollinen kohde ja puuttuva valvonta	2
Rikollisuudessa huomattavia alueellisia eroja.....	2
Rikollisuus yhteydessä syrjäytymiseen.....	2
Rikollisuus kotimaista.....	3
Pimeät jutut	3
2 RIKOKSENTORJUNNAN TAVOITTEET, KEINOT JA KOHTEET	3
Tavoitteena on vähentää rikosten aiheuttamia vahinkoja.....	4
Ehkäistävä sekä rikoksia että kehitystä rikoksentekijäksi	4
Rikokset vaikeammaksi tehdä ja vähemmän kannattaviksi	4
Ehkäistävä tai katkaistava rikosura	4
Yhteisölliset toimet	5
Tehokkuus ja edullisuus.....	5
Turvallisuus osin itsenäinen tavoite.....	5
Arvovalinnat.....	5
3 JULKISEN VALLAN TOIMET	6
Rikosoikeudellisen järjestelmän toimivuus.....	6
Rikollisuuden ehkäisyn näkökulma	6
3.1 Rikosoikeudellinen lainsäädäntö ja järjestelmä, kriminaalipolitiikka suppeassa merkityksessä	7
Seuraamusjärjestelmä.....	7
Jälki- ja avohuolto	8
Ratkaisuja poliisin henkilöstöpulaan	9
Lähipoliisitoiminta perustoiminnaksi	9
Tiedostot suunnittelun tueksi	9
Selvitysaste paremmaksi	9
Uusiutuvan uhriksi joutumisen ehkäisy.....	10
3.2 Rikollisuusvaikutusten arviointi	10
3.3 Turvallinen rakentaminen ja yhdyskuntasuunnittelu.....	11
Yhdyskuntasuunnitteluun tukeutuva rikoksentorjunta.....	11
Turvallinen elinympäristö rakennuslakiuudistuksen tavoitteena	12
Turvallisen kaupunkiympäristön suunnittelun opas.....	12
ARikotut ikkunat≡.....	13
Lähiöuudistus	13
Asuinalueiden sosiaalisen yksipuolistumisen ehkäisy ja toimet syrjäytymisvaarassa olevien asuinolojen kohentamiseksi	13
Elävät kaupunkikeskustat ja monipuoliset palvelut	14

3.4	Ehkäisevä sosiaali- ja terveystieteiden politiikka.....	14
	Edellytykset ihmisten terveydelle ja hyvinvoinnille.....	14
	Syrjäytymisen ehkäiseminen.....	15
	Rikollisuuden ehkäiseminen arviointikriteeriksi.....	16
	Varhaiset toimet	16
3.5	Päihdepolitiikka.....	16
	Alkoholipolitiikalla on edelleen tärkeä tehtävä rikollisuuden ehkäisyssä	17
	Huumausainestrategia	17
3.6	Kotoutumispolitiikka	18
3.7	Koulu- ja nuorisopolitiikka.....	18
	Koululla on monipuolinen merkitys rikollisuuden ehkäisyssä	19
	Koulun kasvatettava	19
	Koulukuri.....	19
	Koulu kaikkia kannustavaksi	20
	Kerhotoiminnasta kokeilu.....	20
	Erityispanostus syrjäytymisvaarassa olevien koulutukseen	20
	Vanhemmat koulua kehittämään	20
	Syrjäytymisvaarassa olevat nuorisopolitiikan keskeiskohde.....	21
	Nuorten vapaa-aika	21
3.8	Työpolitiikka	21
	Työttömyyden ja rikollisuuden yhteys on mutkikas.....	22
	Heikossa asemassa olevien työllistämisedellytysten parantaminen.....	22
	Työtilaisuuksia rikollisuuden ehkäisyssä.....	22
4	KUNNAT JA PAIKALLINEN RIKOKSENTORJUNTA.....	23
	Täsmätoimet paikallisiin ongelmiin	23
	Kunnilla vanhastaan rikollisuuden ehkäisyn tehtäviä	24
	Paikallinen yhteistyöverkosto	24
	Vähimmäisratkaisu sosiaalitoimen, koulun ja nuorisotoimen sekä poliisin yhteistyö	25
	Paikallinen turvallisuussuunnitelma	25
	Valtion tuki.....	25
5	ELINKEINOELÄMÄN OSUUS RIKOKSENTORJUNNASSA.....	26
	Taloudellinen kehitys on lisännyt rikollisuuden edellytyksiä	26
	Elinkeinoelämän mahdollisuudet vaikuttaa rikostilaisuuksiin.....	26
	Sitoutuneisuus ja yhteisesti hyväksytyt käytännöt	27
	Riskit vaihtelevat.....	27
	Taitotieto yhteiseksi	28
	Turvallisuusajattelu koko henkilökunnan asiaksi.....	28
	Viranomaisten ja elinkeinoelämän paikallinen yhteistyö.....	29
	Palvelu ehkäisee rikoksia	29
5.1	Turva-ala.....	29
	Nopeimmin kasvavia elinkeinoja	30
	Yritys- ja julkisen toiminnan yhteensovittaminen.....	30
	Turva-alan sääntely	30
5.2	Vakuutustoiminta	30
	Vakuutusala monipuolisesti torjuntatyössä	30
	Vakuutusehdoilla parempaan suojaukseen.....	31

6	KIRKKO JA KANSALAI SJÄRJESTÖT	31
6.1	Kirkko.....	31
6.2	Kansalaisjärjestöt	32
	Kumppanuus	32
	Eri vaikutustapoja.....	32
	Järjestöyhteistyö	33
6.3	"Uhrijärjestöt" ja vapaaehtoinen työ rikoksen uhrien auttamiseksi	33
7	KANSALAI SAKTIIVISUUS RIKOKSENTORJUNNASSA.....	34
	Turvallisuus syntyy vuorovaikutuksesta.....	34
	Yhteisvastuu	35
	Omimmillaan lähiympäristön turvallisuuden kehittämisessä	35
	Julkisen vallan ja kansalaistoiminnan eron säilyttävä selkeänä.....	35
7.1	Kansalaisten oikeudet ja velvollisuudet rikosten johdosta.....	35
	Tehtävä tunnetuksi, mitkä ovat oikeudet ja velvollisuudet ja mikä suositeltavaa	36
	Rikosten ilmoittamisen suositeltavat käytännöt	36
	Poliisin avuksi poliisin toivomalla tavalla.....	37
7.2	Vanhempien kasvatusvastuu.....	37
	Lapsen oikeus turvalliseen kasvu ympäristöön	37
	Yhteistä aikaa	38
	Miehen malleja.....	38
7.3	Kansalaiset ja suojautuminen.....	38
	Kunnon lukko ja hyvät naapurit.....	38
	Suositeltavista suojautumiskäytännöistä tiedosto.....	39
7.4	Osallistumismahdollisuudet asuinalueilla	39
7.5	Kansalaisaktiivisuuteen perustuvat rikosentorjunnan menetelmät	40
	Naapuriapua pikemminkin kuin naapurivalvontaa.....	40
	Talkootyötä.....	40
8	YHTEISTYÖ JA TEHTÄVÄNJAKO	41
9	RIKOLLISUUDEN KUSTANNUKSET JA RIKOKSENTORJUNNAN RAHOITUS.....	42
	Rikollisuuden kustannukset kymmeniä miljardeja ja osin mahdottomia arvioida rahassa.....	42
	Investoinnit rikollisuuden ehkäisyyn kannattavia.....	42
	Ohjelman kustannusten jako selvitettävä yhteistyöllä.....	43
	Säästöohjelma.....	43
10	OHJELMAN TOTEUTUS	43
	Panostus rikosentorjuntaan	44
	Asiantuntemuksen hyväksikäyttö	44
	Ohjelman toteuttamisen edistäminen ja seuranta rikosentorjunnan neuvottelukunnalle.....	45
	Rikosentorjunta jatkuva prosessi	45

JOHDANTO

Yhteinen toimintapolitiikka rikollisuuden vähentämiseksi ja turvallisuuden lisäämiseksi

Suomi on hyvin turvallinen maa moniin muihin maihin verrattuna, vaikka rikollisuus on kasvanut huomattavasti esimerkiksi 1950-luvusta. Kasvu koskee ensisijaisesti niitä rikoslajeja, joissa elintason nousu ja elinympäristön muutos ovat lisänneet rikostilaisuuksia.

Rikollisuutta voidaan vähentää ja sen kasvu taittaa. On paljon näyttöä siitä, että rikoksia voidaan menestyksellisesti ehkäistä. Rikollisuuden vähentämiseksi on pyrittävä ehkäisemään sekä rikoksia että yksilöllistä kehitystä rikoksentehtäjäksi.

Ehkäisy ei onnistu vain rikosoikeudellisella järjestelmällä eikä yksin valtion toimin. On tärkeää, että rikosentorjunnasta kantavat vastuunsa kunnat ja muu julkishallinto, liike-elämä, kansalaisjärjestöt ja yksityiset kansalaisetkin.

Rikollisuusongelmat ovat maan eri osissa erilaisia, monasti paikallisiaakin. Ongelmiin on pyrittävä vaikuttamaan paikallisessa yhteistyössä.

Tämän ohjelman tavoitteena on luoda eri tahojen yhteinen toimintapolitiikka rikollisuuden vähentämiseksi ja turvallisuuden lisäämiseksi. Ohjelmassa kuvataan, mitä tämän toiminnan rikollisuuden ja siitä yhteiskunnalle ja yksilöille aiheutuvien menetysten vähentämiseksi tulisi olla.

Ohjelma koskee periaatteessa kaikenlaista rikollisuutta. Erityinen huomio on kuitenkin sellaisilla turvattomuutta aiheuttavilla rikoksilla, joita ihmiset voivat joutua kohtaamaan arkiympäristössään. Aikaisemmin on jo hyväksytty eräitä erityisiä rikollisuusongelmia koskevia ohjelmia, kuten valtioneuvoston periaatepäätöksenä hyväksytty talousrikollisuuden torjuntastrategia vuosille 1999!2001, tasa-arvo-ohjelman *Pekingistä Suomeen* hankkeet naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisemiseksi ja hallinnon toimet suvaitsevaisuuden lisäämiseksi ja rasismien ehkäisemiseksi. Rikollisuuden ehkäisyyn liittyvät muun muassa maahanmuutto- ja pakolaispoliittinen ohjelma ja kansallinen alkoholiohjelma. Tämän ohjelman on tarkoitus osaltaan tukea näitäkin.

1 RIKOLLISUUDESTA JA ODOTETTAVISTA ONGELMISTA

- # Rikostilaisuudet ovat lisääntyneet
- # Rikollisuudessa on huomattavia alueellisia eroja
- # Pieni joukko tekee valtaosan rikoksista ja usein humalassa
- # Rikollisuus on yhteydessä syrjäytymiseen, ja tulevaisuuden uhkana ovat Arikolliset luokat
- # Yhä harvempi rikos selviää

Motivoitunut tekijä, otollinen tilaisuus ja puuttuva valvonta

Rikokset ovat erilaisia ja eri rikollisuuden lajeissa vaikuttavat eri tekijät. Lähes kaikki rikokset kuitenkin edellyttävät, että motivoitunut rikoksentekijä ja otollinen kohde kohtaavat riittävän valvonnan ulottumattomissa. Ilman näiden kolmen edellytyksen samanaikaista täyttymistä rikosta ei tapahdu.

Rikollisuuden kasvun keskeinen selitys on, että rikostilaisuudet ovat lisääntyneet erityisesti omaisuusrikollisuudessa. Esimerkiksi nykyisen elintason suoma kulutushyödykkeiden määrä merkitsee, että anastettavaa omaisuutta on tarjolla yllin kyllin. Liikkuvuuden vuoksi mahdollinen rikoksentekijä kohtaa mahdollisen rikoskohteen entistä useammin. Valvonta on samalla vähentynyt, sekin paljolti liikkuvuuden kasvun ja kaupungistumisen seurauksena. Ennen tuttuuteen perustuva sosiaalinen kontrolli sääteli lujasti käyttäytymistä. Liikenteen kasvun merkitys liikenne rikosten tilaisuuksiin on toinen havainnollinen esimerkki.

Rikollisuudessa huomattavia alueellisia eroja

Rikollisuudessa on huomattavia alueellisia eroja. Yleensä rikollisuus on runsaampaa suurissa kaupungeissa. Tämä johtuu sekä kaupunkien lukuisammista rikostilaisuuksista että kaupungistumisen mukana vähentyvästä sosiaalisesta kontrollista.

Rikollisuus yhteydessä syrjäytymiseen

Lähes kaikissa rikollisuuden lajeissa pätee, että pieni joukko tekee valtaosan rikoksista. Runsaasti rikoksia tekevät ovat yleensä aloittaneet varsin nuorena, ennen rikosoikeudellista syyntakeisuusikää.

Rikollisuus on yhteydessä syrjäytymiseen. Vaikutussuhde on molemminpuolinen: syrjäytyminen edistää rikollisuutta ja rikolliseksi leimautuminen syrjäytymistä. Tulevaisuuden uhkana ovat "rikolliset luokat". Vaarana on, että maahan on syntymässä pysyvästi työelämän ja muiden lailliseen yhteiskuntaan yksilöä kiinnittävien järjestelmien

ulkopuolinen laaja väestönosa.

Rikollisuus kotimaista

Rikollisuus on meillä ollut toistaiseksi varsin vähän järjestäytyneenä. Suomen rikollisuus on kotimaista. Muuten se on samankaltaista kuin Euroopan pienten valtioiden ja erityisesti muiden pohjoismaiden rikollisuus.

Suomen rikollisuutta luonnehtii kuitenkin ainakin pohjoismaisella mittapuulla runsas vakava väkivalta. Se, kuten huomattava osa muustakin rikollisuudesta, on yhteydessä humalahakuihin alkoholikulttuuriimme, ja monessa rikollisuuden lajissa kasvu on myötäillyt alkoholinkulutuksen kasvua.

Tulevaisuuden uhkia ovat rikollisuuden kasvava organisoituminen ja kansainvälistyminen.

Pimeät jutut

Yhä harvempi rikos voidaan selvittää. Osaksi se johtuu siitä, että poliisin voimavarat ovat vähentyneet suhteessa tutkittavien rikosten määrään. Pääasiallinen syy selvitysasteen laskuun on kuitenkin se, että yhteiskuntakehityksen seurauksena entistä suurempi osa rikoksista on nk. pimeitä eli tapahtuu olosuhteissa, jotka eivät tarjoa lähtökohtia aloittaa tuloksellista rikostutkintaa. Tämä heikentää rikosoikeudellisen järjestelmän tehoa ja on keskeinen peruste panostaa rikollisuuden ehkäisyyn.

2 RIKOKSENTORJUNNAN TAVOITTEET, KEINOT JA KOHTEET

- # Tavoitteena on vähentää rikoksia ja lisätä turvallisuutta
- # Rikokset on pyrittävä ehkäisemään
- # On ehkäistävä sekä rikoksia että kehitystä rikosentekijäksi
- # Rikoksia ehkäistään ennen kaikkea vaikkeuttamalla niiden tekemistä
- # Kehittämiseen rikosentekijäksi vaikutetaan ehkäisemällä syrjäytymistä ja puuttamalla varhain rikollisuuden riskitekijöihin
- # Toimiva yhteisö ehkäisee rikoksia
- # Rikollisuuden ehkäiseminen on edullista
- # Rikosentorjunnassa on tehtävä arvovalintoja

Tavoitteena on vähentää rikosten aiheuttamia vahinkoja

Rikoksantorjunnan tavoitteena on vähentää rikoksia ja lisätä turvallisuutta. Rikokset pyritään ehkäisemään. Kaikki toimet, jotka ehkäisevät rikoksia ovat rikoksantorjuntaa. Rikosten ehkäisemisessä keskeisintä on nimenomaan rikosten aiheuttamien vahinkojen ehkäisy.

Ehkäistävä sekä rikoksia että kehitystä rikosentekijäksi

Rikoksantorjunnassa on kahdenlaisia strategioita:

- a. ehkäistään rikoksia
- b. ehkäistään sitä, että yksilöistä tulee rikollisia tai he sellaisina jatkavat rikosten tekemistä

Pitkälle kantavien ja pysyvien tulosten saavuttamiseksi on pyrittävä kumpaankin.

Rikokset vaikeammaksi tehdä ja vähemmän kannattaviksi

Rikosten ehkäisemisen strategiassa pyritään vähentämään rikostilaisuuksia ja vaikuttamaan rikokseen ja sen tapahtumaympäristöön siten, että

- ! rikos on vaikeampi tehdä,
- ! sen tekemiseen liittyy suurempia riskejä (erityisesti riski joutua kiinni) tai
- ! siitä aiheutuu vähemmän etuja.

Toimien kohteena voivat olla myös rikosten mahdolliset uhrit. Riski joutua rikoksen kohteeksi on eräillä henkilöillä olennaisesti suurempi kuin muilla esimerkiksi elinympäristön, elämäntavan tai puuttuvien suojautumismahdollisuuksien vuoksi. Uhrien tukemisella pyritään vähentämään tapahtuneesta rikoksesta aiheutuvia henkisiä ja aineellisia vahinkoja.

Ehkäistävä tai katkaistava rikosura

Toisessa ryhmässä strategioita pyritään vaikuttamaan niihin ominaisuuksiin, joiden vuoksi eräät ihmiset muita todennäköisemmin syyllistyvät rikoksiin. Monet tulevaa rikollisuutta ennustavat riskitekijät, kuten puutteelliset kotiolot, vanhempien alkoholismi, ristiriitainen kasvatus, hyväksikäyttö lapsuudessa, keskittymishäiriöt koulussa jne. ovat tunnistettavissa jo varhain. Tähän perustuu strategia, joka korostaa varhaisia toimia rikollisuuden ehkäisemiseksi.

Keskeistä on ehkäistä syrjäytymistä, koska useat rikolliseksi kehittymistä edistävät tekijät ovat yhteydessä huono-osaisuuteen ja syrjäytymiseen.

Uusintarikollisuuden ehkäisemiseksi on pyrittävä mahdollisimman varhain katkaisemaan

jo alkanut rikosura.

Yhteisölliset toimet

Toimiva yhteisö ehkäisee rikoksia ja edistää turvallisuutta. Rikoksentorjuntaa on pyrittävä kehittämään nimenomaan paikallisyhteisöissä.

Tehokkuus ja edullisuus

Rangaistuksetkin ehkäisevät rikollisuutta, mutta rajoitetusti. Tuntuvienkin rangaistusten korotusten on havaittu vaikuttavan vain lyhytaikaisesti. Rangaistusten ankaruutta merkittävämmiin käyttäytymiseen vaikuttaa tutkimusten mukaan se todennäköisyys, jolla rikoksentehtäjä tulee saamaan teostaan rangaistuksen. Rikosoikeudellinen järjestelmän hyvä toimivuus on kuitenkin onnistuneen kriminaalipolitiikan edellytys. Rikosoikeudellista järjestelmää ja rikollisuuden ehkäisyä pitää kehittää rinta rinnan.

Rikollisuuden ehkäiseminen on edullista. Ulkomailla on laskettu, että esimerkiksi vanhempainvalmennukseen ja koulunkäynnin loppuunsaattamiseen sijoitettu rahasumma ehkäisee noin 2!3-kertaisesti aikuisiän vakavia rikoksia verrattuna saman summan sijoitukseen rikollisten poliisivalvontaan tai rikoksenuusijoiden pitkäaikaiseen vankeuteen. Rikostilaisuuksiin vaikuttavin toimin rikokset vähentyvät usein edullisesti ja välittömästi, kun kysymys on paikallisesti, ajallisesti tai tekotavaltaan rajatusta nimenomaisesta rikollisuusongelmasta. Sen sijaan sosiaaliset rikollisuuden torjunnan menetelmät (esimerkiksi toimet syrjäytymisen ehkäisemiseksi ja erityisesti panostukset lasten kasvun tukemiseen) tuottavat pitkällä tähtäyksellä edullisimmin tuloksia.

Turvallisuus osin itsenäinen tavoite

Turvallisuuden edistäminen on osin itsenäinen rikoksentorjunnan tavoite rikollisuuden vähentämisen rinnalla. Rikoksenpelko on melkeinpä rikollisuuden veroinen yhteiskuntaongelma. Vaikka se perustuisikin virheellisiin käsityksiin rikollisuuden yleisyydestä ja omakohtaisista riskeistä tai paljolti johtuisi muista seikoista kuin itse rikollisuudesta, ongelma on todellinen ja heikentää vakavasti monien ihmisryhmien elämisen laatua.

Arvovalinnat

Rikoksia on mahdollista ehkäistä monella eri tavalla. Kysymys on arvovalinnoista. Ratkaisut on tehtävä pitäen erityisesti silmällä tulevaisuuden toivottavaa yhteiskuntakehitystä.

3 JULKISEN VALLAN TOIMET

- # Lainsäädäntö on keskeisiltä osin uudistettu
- # Ongelmat ovat poliisin, syyttäjän, tuomioistuinten ja rangaistusten täytäntöönpanon voimavarojen riittävydessä

Rikosoikeudellisen järjestelmän toimivuus

Rikosoikeudellisen järjestelmän keskeiset osat on uudistettu äskettäin. Rikoslain kokonaisuudistuksen loppuun saattamisen ohella uudistustyötä jatketaan muun muassa kansainvälisten velvoitteiden vuoksi. Esimerkiksi pakkokeinojen käytön edellytyksiä väljennetään. Lisäksi sekä oikeus- että sisäasiainministeriössä on vireillä lukuisia yksittäisiä uudistuksia. Rikosoikeudellisen järjestelmän voidaan kuitenkin katsoa olevan lainsäädännöllisesti pääosin ajan tasalla. Varsinkin rikollisuuden ehkäisyn kannalta merkittävät kysymykset koskevat nyt enemmän poliisin, syyttäjien, tuomioistuinten ja rangaistusten täytäntöönpanoviranomaisten voimavaroja ja käytäntöjä kuin lainsäädäntöä. Erityisesti syyttä-jien resurssit ovat osoittautuneet järjestelmän toimivuuden pullonkaulaksi.

Kehitystyötä rikosoikeudellisen järjestelmän toimivuuden edistämiseksi jatketaan erityisesti korostaen rikollisuuden ehkäisyn näkökulmaa. Esimerkiksi rikosoikeudenkäyntimenettelyn uudistusta, jolla oikeudenkäynti on järjestetty suulliseksi, välittömäksi ja keskitetyksi, seurataan. Rikollisuuden ehkäisyn kannalta avainkysymys on, nopeuttaako uudistus rikosasiain käsittelyaikoja katsottaessa järjestelmää kokonaisuutena rikoksen ilmitulosta rangaistuksen täytäntöönpanoon.

Rikollisuuden ehkäisyn näkökulma

Tässä ohjelmassa korostuvat kysymykset koskevat muuta kuin rikosoikeudellista järjestelmää ja siten paljolti muita kuin oikeus- ja sisäasiainministeriöitä. Seuraavassa selostetaan jo aloitettujakin toimia, jotka vaikuttavat rikollisuuden ehkäisyyn. Niiden tätä merkitystä ei yleensä ole korostettu, koska ne pääasiassa toteuttavat muita tavoitteita. Ohjelman tarkoitus on, että rikollisuuden ehkäisyn näkökulma tiedostetaan ja otetaan nykyistä painokkaammin huomioon siitä riippumatta, mille hallinnonaloille, politiikka-lohkoille ja minkä ministeriön vastuulle toimet sijoittuvat.

Rikollisuuden ehkäisyn näkökulma merkitsee, että eri hallinnonalojen viranomaiset kehittävät tässä ohjelmassa tarkoitettuja strategioita omassa toiminnassaan. Esimerkiksi puolustusvoimat osallistuvat rikosentorjuntaan ehkäisemällä asevoimiin ja palveluksessa oleviin kohdistuvia rikoksia. Varusmiesaikana saavutetaan valtaosa miespuolisesta ikäluokasta, jonka asenteisiin voidaan pyrkiä vaikuttamaan. Varusmies aika voi merkitä mahdollisuutta irtautua rikosten tekemistä suosivasta siviiliympäristöstä. Puolustusvoimien kurinpitomenettelyssä puuttumiskynnys on alhainen ja sillä esimerkiksi pyritään

ehkäisemään alkoholin väärinkäyttöä.

Seuraavassa selostetaan keskeisiä asioita rikollisuuden ehkäisemiseksi pääasiassa politiikkalohkoittain. Monilla lohkoilla kysymys on sekä valtiollisella tasolla määritellyistä yleislinjoista että erityisesti kuntien toimista.

3.1 Rikosoikeudellinen lainsäädäntö ja järjestelmä, kriminaalipolitiikka suppeassa merkityksessä

- # Kehitetään vähäisten rikkomusten seuraamusjärjestelmää, vapausrangaistuksen vankeinhoidollista sisältöä ja parannetaan säilytysturvallisuutta
- # Vahingonkorvausvelvollisuuden sisältöä kehitetään
- # Vapautuvien vankien jälkihuolto järjestetään
- # Psykkisesti sairaille väkivaltarikollisille järjestetään tuettu avohoito
- # Poliisin henkilöstöresursseja lisätään asteittain
- # Lähipoliisitoiminta saatetaan maankattavaksi ja osaksi poliisin perustoimintaa
- # Poliisitoiminnan kehittämiskohteina on tuloksellisuuden seuranta ja tiedostojen käyttö rikollisuuden ehkäisyn suunnitteluun
- # Kehitetään keinoja rikosten selvitysasteen parantamiseksi
- # Lähipoliisitoiminnassa kokeillaan naapuriavun järjestämistä ja ehkäistään toistuvaa uhriksi joutumista

Seuraamusjärjestelmä

Seuraamusjärjestelmän uudistus on jatkuvaa kokeilua. Esimerkiksi nuorisorangaistuksen käyttö on kokeilun aikana osoittautunut odotettua vähäisemmäksi ja hallitus on siksi ehdottanut sen käyttöalaa laajennettavaksi.

Rikoslain kokonaisuudistuksessa jää ratkaisematta kysymys vähäisten rikkomusten seuraamusjärjestelmästä. Oikeusministeriö käynnistää hankkeen, jossa selvitetään mahdollisuudet laajentaa rikemaksutyypisten ja muiden yksinkertaisessa menettelyssä määrättävien seuraamusten käyttöalaa vähäisissä rikkomuksissa. Vähäisten rikkomusten seuraamusjärjestelmä vaikuttaa puuttumiskynnykseen ja valvontaan ja näin sillä on merkitystä vakavammankin rikollisuuden ehkäisyssä. Viime aikoina runsaasti julkisuudessa huomiota saaneessa nk. New Yorkin mallissa (tunnetaan myös nk. nollatoleranssimallina) ehkäistiin vakaviakin rikoksia alentamalla puuttumiskynnystä.

Vapausrangaistuksen sisältöä kehitetään ensiksikin jatkamalla jo aloitetun nk. kognitiivisten taitojen ohjelman toteutusta. Siinä pyritään kehittämään esimerkiksi vankien kykyä asettautua toisen asemaan ja nähdä oman käyttäytymisen etäisetkin vaikutukset. Ohjelma on kehitetty Kanadassa ja se arvioidaan yhdeksi tuloksellisimmista keinoista vähentää nimenomaan niiden vankien rikoksenuusimista, joiden uusimisriski on korkein. Toiseksi selvitetään mahdollisuudet omaksua rangaistusaikaisia tai rangaistuksen korvaavia

terapeuttisia ja vastaavia järjestelmiä uusintarikollisuuden ehkäisemiseksi sekä hoitositoumuksia vapausrangaistuksen vaihtoehtona. Tällaiset ovat lainsäädännöllisesti jo nyt paljolti mahdollisia, mutta toteutus edellyttää kokeilu- ja kehitystyötä. Lisäksi kehitetään sopeutumista yhteiskuntaan edistävien sosiaali- ja terveystalvelujen saataavuutta rangaistusaikana.

Vankilaviranomaiset ja poliisi ovat jo tiivistäneet yhteistyötä säilytysturvallisuuden parantamiseksi ja vankien rikosten ehkäisemiseksi. Vankien lomilla ja vankiloissa tai vankiloista käsin tekemät rikokset eivät ole määrällisesti suuri ongelma, mutta ne vaikuttavat olennaisesti järjestelmän uskottavuuteen.

Vahingonkorvausvelvollisuuden sisältöä pyritään kehittämään. Korvausvelvollisuuden merkitys rikollisuuden ehkäisyssä on suurempi ja monipuolisempi kuin yleensä ajatellaan. Ensisijaisesti on pyrittävä huolehtimaan, että rikosentekijä myös käytännössä korvaisi aiheuttamansa vahingon ja menettäisi rikoksesta saamansa hyödyn. Toisaalta olisi estettävä sellaiset seuraamukset, jotka liian raskaina ja liian pitkään tuomitun tulevaisuuteen vaikuttavina vievät tämän kiinnostuksen rakentaa laillista tulevaisuutta. Oikeusministeriö käynnistää selvityshankkeen asiasta.

Jälki- ja avohuolto

Vapautuvien vankien jälkihuolto järjestetään. Käynnistetään tätä koskeva selvitys ainakin oikeus-, sosiaali- ja terveys- ja työministeriön yhteistyönä. Suomi on harvoja maita, joissa ei ole vapautuneiden vankien erityistä huollollista järjestelmää. Yleiset työllisyys- ja sosiaalipalvelut eivät ole osoittautuneet riittäviksi nykyisessä työllisyystilanteessa ja vankiaineksen muuttuttua sosiaalisesti entistä ongelmallisemmaksi. Arvioidaan, että puolet vangeista vapautuu asunnotta, enin osa työttömiksi. Vankien yhteiskuntaan palaamisen edistämiseksi tarvitaan erityisiä tukitoimia, esimerkiksi tukiasuntoja ja työtilaisuuksien erityistä järjestämistä. Lyhyidenkin työkausien järjestäminen vapautuneille aikuisille monikertaisille vangeille on arviointitutkimuksissa osoitettu yhdeksi tuloksellisimmista keinoista ehkäistä uusintarikollisuutta.

Psykkisesti sairaille väkivaltarikollisille järjestetään tuettu avohoito uusintarikollisuuden ehkäisemiseksi. Vain hyvin pienellä osalla mielenterveyspalveluja tarvitsevista on sinänsä muuta väestöä korkeampi riski syyllistyä rikoksiin. Väkivaltarikoksiin jo syyllistyneiden psykiatrisesti sairaiden uusimisriski sen sijaan on huomattavan korkea. Se ainakin osaksi johtuu siitä, että tarjolla ei ole riittävästi sellaista tuki- ja palveluasumista, joka loisi edellytykset lääkityksen ylläpidolle. Tilanne aiheuttaa aiheetonta pelkoa muitakin mielenterveysongelmaisia kohtaan.

Ratkaisuja poliisin henkilöstöpulaan

Poliisin peruspalvelujen määrä ja laatu pyritään turvaamaan maan kaikissa osissa. Tämä toteutetaan organisatorisin keinoin, kunnes poliisien määrä saadaan asteittain kasvatettua lähemmäksi pohjoismaista tasoa tai toteuttua vastaavat henkilöstöresurssien lisäykset muilla järjestelyillä. Kattavan toimintavalmiuden takaamiseksi ja lisähenkilöstön saamiseksi valvontatehtäviin hälytyskeskusalueita suurennetaan. Harvaan asutuilla alueilla hälytysvalmiutta pyritään parantamaan poliisin ja kuntien palo- ja pelastustoimen nykyistä tiiviimmällä yhteistyöllä, mm. yhteisillä kalustohankinnoilla ja yhteisiä hälytyskeskuksia lisäämällä.

Lähipoliisitoiminta perustoiminnaksi

Rikollisuuden ehkäisyssä tulokselliseksi osoittautunut lähipoliisitoiminta saatetaan maankattavaksi ja osaksi poliisin perustoimintaa. Lähipoliisilla tarkoitetaan aluevastuulla ja ongelmasuuntautuneesti rikollisuuden ja häiriökäyttäytymisen torjumiseksi työskentelevää poliisia. Lähipoliisitoiminnassa korostuvat yhteistoiminta paikallisten asukkaiden kanssa ja toiminnan suuntaaminen näiden turvallisuusodotusten mukaisesti. Lähipoliisitoiminnan käynnistäminen on onnistuneimmillaan (kokemukset Vaasasta) vähentänyt kolmanneksellakin rikollisuutta.

Tiedostot suunnittelun tueksi

Poliisin toimintaympäristössä tapahtuu jatkuvasti muutoksia. Tuloksellisuuden varmistamiseksi toimintaa on jatkuvasti arvioitava ja kehitettävä. Toiminnan linjaukset ja voimavarat pyritään sovittamaan entistä paremmin yhteen ja pyritään vapauttamaan resursseja siirtämällä "varsinaisiin poliisitehtäviin" kuulumattomia asioita muille viranomaisille tai yhteistyöllä hoidettavaksi. Keskeisiä kehittämiskohteita ovat erityisesti rikollisuuden ehkäisyn kannalta:

1. Toiminnan tuloksellisuuden seuranta. Tämä edellyttää vaikuttavuutta kuvaavien tunnuslukujen löytämistä. Tiivis tuloksellisuuden seuranta ja sellaisen edellyttämät tietojärjestelmät olivat olennainen aines nk. New York -mallissa, jonka käyttöönoton jälkeen kaupungin rikollisuus vähentyi huomattavasti.
2. Rikosilmoitustiedoston kehittäminen palvelemaan nykyistä paremmin rikollisuuden ehkäisyn suunnittelua. Erityisesti tämä koskee rikosten tekotapojen ja tapahtumapaikkojen kuvausten täydentämistä ja yleensä järjestelmän tietoaineksen käyttökelpoisuuden parantamista.

Selvitysaste paremmaksi

Erityisesti pyritään kehittämään keinoja rikosten selvitysasteen parantamiseksi. Kysymys on ongelmasta, jossa poliisin perinteinen tehtävä rikosten selvittämisessä ja rikollisuuden ehkäisy kietoutuvat toisiinsa. Selvitysastetta uskotaan voitavan parantaa ehkäisemällä

rikoksia, koska tällä kasvatetaan rikosta kohden keskimäärin käytettävissä olevia tutkintaresursseja. Tavoite on nostaa selvitysastetta erityisesti niissä rikoksissa, jotka asianomistajat ilmoittavat poliisille. Tämän saavuttamiseksi pyritään kehittämään keinoja, joilla poliisi saisi nykyistä paremmat tiedot rikostutkinnan aloittamiseksi. Lähipoliisitoiminnassa kokeillaan naapuri-avun järjestämistä. Ulkomailla tällaista kansalaistoimintaa on käytetty keinona tuottaa epäilyttävistä tapahtumista havaintoja rikostutkinnan avuksi. Valvontaka-meroiden käyttöä ohjataan palvelemaan poliisin selvitysintressejä. Lisäksi kehitetään tekijäkeskeisiä tutkintamenetelmiä runsaasti rikoksia tekevien kiinnisaamiseksi.

Uusiutuvan uhriksi joutumisen ehkäisy

Lähipoliisitoiminnassa kokeillaan uusiutuvan uhriksijoutumisen ehkäisyn menetelmää siten, että toistuvasti lyhyen ajan kuluessa samanluonteisen rikoksen uhriksi joutuneille annetaan henkilökohtaista suojausneuvontaa ja muuten selvitetään mahdollisuudet ehkäistä uusi uhriksi joutuminen. Uusiutuvan uhriksi joutumisen ehkäisy on ensinnäkin tärkeää uhrin omalta kannalta. Lisäksi se on taloudellista, koska siinä toimet suunnataan valikoiden kohteisiin, joiden riski on suurin. Kokeilun yhteydessä selvitetään poliisin mahdollisuudet lainata suojausvälineistöä.

3.2 Rikollisuusvaikutusten arviointi

Rikollisuusvaikutukset velvoitetaan ottamaan huomioon kaikessa julkisessa päätöksenteossa

Osa rikollisuudesta johtuu siitä, ettei muita kuin välittömästi rikosoikeudellista järjestelmää ja sen viranomaisten toimintaa koskevia julkisia ratkaisuja tehtäessä oteta huomioon niiden vaikutusta rikollisuuteen. Nykyisin esimerkiksi ympäristövaikutusten huomioon ottamista pidetään itsestäänselvytenä. Taloudellisten ja ympäristövaikutusten arvioinnista säädösehdotusten yhteydessä on jo olemassa velvoite. Rikollisuusvaikutukset olisi arvioitava siinä kuin ympäristövaikutuksetkin.

Saatetaan voimaan komiteoita ja muita selvityselimiä koskeva velvoite, jonka mukaan näiden tulee ehdottaessaan muitakin kuin välittömästi kriminaalipoliittisia uudistuksia arvioida vaikutukset rikollisuuteen. Ellei tällaista arviota voida tehdä, on syy siihen mainittava. Tavoitteena on saada suunnittelijat ja päättäjät tiedostamaan, että muillakin kuin välittömästi kriminaalipoliittisilla uudistuksilla voi olla merkittäviä vaikutuksia rikollisuuteen, ja pohtimaan uudistusten vaikutuksia tältäkin kannalta. Tällä tavoin pyritään omaksumaan myös rikosentorjunnan perspektiivi yleisesti julkiseen päätöksentekoon.

3.3 Turvallinen rakentaminen ja yhdyskuntasuunnittelu

- # Maankäyttö- ja rakennuslakiehdotuksessa on suunnittelun yleiseksi tavoitteeksi asetettu turvallisen elin- ja toimintaympäristön luominen. Turvallisuus on sisällytetty myös yleiskaavojen ja asemakaavojen sisältövaatimuksiin.
- # Laaditaan opas turvallisen kaupunkiympäristön suunnittelusta
- # Lähiöuudistuksessa pyritään vaikuttamaan lähiöiden turvattomuuteen ja rikollisuusongelmiin saattamalla kehittämistoimet nykyistä enemmän koskemaan lähiön toimivuutta
- # Asuinalueiden sosiaalista yksipuolistumista ehkäistään välttämällä asuntojen hallintamodoilta yksipuolisia asuinalueita ja asukasvalinnoilla
- # Kohennetaan syrjäytymisvaarassa olevien asuinoloja
- # Huolehditaan kaupunkikeskustojen elävyydestä, kaupunkialueiden monikäyttöisyydestä ja monipuolisista kaupallisista palveluista
- # Kansalaisten omaa osallistumista kytetään kehittämistöimiin ja päätöksentekoon

Yhdyskuntasuunnitteluun tukeutuva rikosentorjunta

Yhdyskuntien ja ympäristön suunnittelulla voidaan vaikuttaa rikollisuuteen ja turvallisuuteen. Tämä koskee kaupunkialueiden kaavoitusta, jolla määrätään ulkoiset puitteet alueen käytölle ja sitä käyttävien ihmisten vuorovaikutukselle. Se koskee myös yksittäisiä rakennuksia ja niiden pihvoja ja pysäköintialueita sekä julkisia tiloja kuten katuja ja toreja ja puistoja. Niiden ulkoisista ominaisuuksista osaltaan riippuu, kuinka todennäköisesti niissä tapahtuu rikoksia ja kuinka turvalliseksi ihmiset ne kokevat. Useissa maissa onkin ruvettu kiinnittämään yhä enemmän huomiota ympäristön vaikutuksiin turvattomuuteen ja rikollisuuteen ja pyritty tietoisesti hyödyntämään rakennetun ympäristön ja rikollisuuden monipuolista ja mutkikastakin yhteyttä koskevaa tietoutta rikollisuuden vähentämiseksi. Tästä ovat esimerkkeinä monissa maissa käyttöön otetut kaupunkiympäristön suunnittelua koskevat oppaat, kaupunkiturvallisuuden kehittämissuunnitelmat ja turvallisten asuinalueiden suunnittelua koskevat ohjeistot. Niiden noudattamisen on osoitettu johtavan viihtyisiin ja turvallisiin kaupunkiosiin, joissa tapahtuu vähemmän rikoksia kuin muualla.

Liikenneväylien ja muun liikenneympäristön suunnittelulla vaikutetaan liikennerikollisuuteen ja liikenneonnettomuuksiin. Suomessa on käynnissä liikenneväylien mittava rakentaminen, jonka yhteydessä turvallisuuskysymykset muussakin kuin liikenneonnettomuuksien ehkäisyn mielessä pitäisi ottaa painokkaasti huomioon. Tämä koskee esimerkiksi pysäköintialueiden suunnittelua ajoneuvojen säilytysturvallisuuden parantamiseksi tai sitä, että liikenneväylien suunnittelussa kiinnitetään huomiota nk. luonnollisen valvonnan rikoksia ehkäisevään merkitykseen. Laajat, huonosti valaistut pysäköintikentät ja -laitokset koetaan turvattomiksi ja niillä esiintyy esimerkiksi väkivaltaa. Erityisesti naiset pelkäävät tällaisia alueita. Sama koskee kevyen liikenteen ali- ja ylikulkuja. Sosiaalisten turvaverkostojen synnyttämällä yhteisöllisyydellä on turvattomuutta ja rikollisuutta hillitsevä vaikutus yksilöllisyyttä korostavassa kaupunkikulttuurissa. Maankäytöllä ja kaavoituksella olisi pyrittävä luomaan edellytyksiä toimiville paikal-

lisyhteisöille ja viihtyisille ja turvallisille asuinyhteisöille. Toimivissa paikallisyhteisöissä asukastoiminta on virkeää. Vuorovaikutuksen lisääminen vaikuttaa siihen, että alue myös koetaan turvallisiksi. Kaavoituksella on taattava riittävä monipuolisuus alueiden käytössä. Kaupunkirakenteen, jossa alueet ovat erikoistuneet vain yhteen käyttöön (asumiseen, työntekoon, kulutukseen tms.), on todettu lisäävän rikollisuutta ja turvattomuutta. Toiminnallisesti monipuolista kaupunkirakennetta perustelee myös se, että niillä on toimintaa eri vuorokauden aikoina, jolloin sosiaalinen kontrolli ehkäisee rikollisuutta.

Turvallinen elinympäristö rakennuslakiuudistuksen tavoitteena

Turvallisuus on otettu huomioon uudessa maankäyttö- ja rakennuslakiehdotuksessa. Siinä on asetettu suunnittelun yleiseksi tavoitteeksi turvallisen elin- ja toimintaympäristön luominen. Turvallisuus on sisällytetty myös yleis- ja asemakaavojen sisältövaatimuksiin. Nykyisessä rakennuslaissa turvallisuuden vaatimus koskee vain asemakaavan sisältöä ja sillä on käsitetty lähinnä palo- ja liikenneturvallisuutta.

Turvallisen elinympäristön suunnittelua ja rakentamista koskevat standardit ovat yksi keino konkretisoida, millaisiin seikkoihin on syytä kiinnittää huomiota. Tällaisia standardeja valmistellaan Euroopan Standardisoimiskomiteassa. Sen on tarkoitus vuonna 2001 julkaista neljä standardia rikollisuutta ehkäisevästä aluesuunnittelusta ja rakentamisesta. Suomi liittyy tähän valmistelutyöhön. Standardien valmistuttua harkitaan, miltä osin niitä olisi saatettava kansallisesti voimaan lisäksi esimerkiksi velvoittavina rakentamismääräyksinä.

Maankäyttö- ja rakennuslakiehdotuksen tavoitteena on vuorovaikutuksen lisääminen suunnittelussa. Ympäristön käyttäjät ovat usein parhaita asiantuntijoita myös elinympäristönsä turvallisuuteen liittyvissä kysymyksissä. Uusi lainsäädäntö parantaa kansalaisten osallistumista ja siten myös heidän tietojensa ja toiveidensa välittymistä suunnitteluun. Laki korostaa myös viranomaisten ja asiantuntijoiden välistä vuorovaikutusta. Ympäristöministeriö on laatinut oppaan vaikuttamisesta kaavoitus- ja rakennuspäätöksiin. Erityisesti lasten ja nuorten tarpeet olisi otettava huomioon elinympäristöjen suunnittelussa.

Turvallisen kaupunkiympäristön suunnittelun opas

Ympäristöministeriö valmistelee yhteistyössä sisäasiainministeriön ja sosiaali- ja terveysministeriön kanssa oppaan turvallisen kaupunkiympäristön suunnittelusta. Ympäristön turvallisuuteen liittyvät ongelmat koskevat erityisesti naisia. Siksi oppaassa tulisi olla esillä myös tämä näkökulma.

Yhdyskuntien, rakennusten, puistojen, liikenteen ja liikennealueiden suunnittelijoiden koulutuksessa tulisi kiinnittää nykyistä enemmän huomiota rakennetun ympäristön ja rikollisuuden ja turvattomuuden yhteyteen. Poliisin asiantuntemusta olisi käytettävä nykyistä enemmän rakennetun ympäristön suunnittelussa ja niiden kunnossa pitämi-

sessäkin. Tähän kehitetään tarkoituksenmukaisia toimintatapoja.

ARikotut ikkunat

Rakennettujen ympäristöjen fyysinen ja sosiaalinen rappeutuminen olisi estettävä ja rappeutuneet alueet korjattava. Rikollisuus keskittyy rappeutuneille alueille, joista ei huolehdi. Rappion ja epäjärjestyksen merkit antavat vaikutelman ympäristöstä, josta ei välitetä ja jota ei valvota. Ne synnyttävät vakavampaakin rikollisuutta. Siksi töherrykset olisi poistettava ja rikotut ikkunat korjattava välittömästi. Nk. rikottujen ikkunoiden teoria on osoitettu käytännössä paikkansapitäväksi siten, että kunnostamalla ympäristöjä ulkoisesti on niiden rikollisuuttakin vähennetty.

Nykyistä enemmän olisi kiinnitettävä huomiota kiinteistöjen omistajien ja julkisten tilojen haltijoiden velvollisuuteen huolehtia kunnossapidosta. Kunnossapitoa edistäviin ratkaisuihin olisi pyrittävä sekä rakentamispäätöksiä tehtäessä että peruskorjausten yhteydessä. Asia koskee yhtä lailla asuinalueita kuin liikekeskuksia ja julkisen liikenteen ympäristöjä.

Lähiöuudistus

Lähiöuudistuksessa pyritään vastaamaan lähiöiden rikollisuusongelmiinkin. Lähiöt sinänsä ovat hyvin erilaisia ja erilaistuvat edelleen. Vain osa lähiöistä on ongelmallisia, mutta näiden rikollisuus- ja järjestyshäiriöt voivat olla kaupunkikeskustojen suuruusluokkaa. Osa maan rikollisuusongelmista on nimenomaan lähiöongelmia.

Ympäristöministeriössä onkin valmistunut lähiöiden kehittämisen toimenpide-ehdotukset. Niihin kuuluu mm. uusi laaja-alainen kehittämissopimusmenettely, jolla kehittämistoimet pyritään saamaan nykyistä enemmän koskemaan lähiön toimivuuttakin ja siten vaikuttamaan fyysisen ympäristön ohella alueen sosiaaliseen kehitykseen. Sen tavoite on myös nykyistä voimakkaampi kuntien sitoutuneisuus lähiöuudistukseen.

Asuinalueiden sosiaalisen yksipuolistumisen ehkäisy ja toimet syrjäytymisvaarassa olevien asuinolojen kohentamiseksi

Ongelmallisten lähiöiden ja asuinalueiden tunnusmerkki on yksipuolinen ja yksipuolistuva asukasrakenne. Rahoitusvälineillä voidaan ohjata asuntokannan monimuotoisuuteen, jolloin asunnot vastaisivat eri ikäisten, erilaisessa elämäntilanteessa olevien ja erilaisen sosiaalisen aseman asukkaiden tarpeita. Lähiöiden kehittämisen toimenpide-ehdotuksissa korostetaan asuntokannan monipuolistamista täydennysrakentamisessa.

Köyhyyden ja puutteellisen asumisen vähentäminen edistää sosiaalisesti kestävästä kehityksestä. Puutteet asuinoloissa ilmentävät syrjäytyneisyyttä ja edistävät sitä. Siksi syrjäytyneiden tai syrjäytymisvaarassa olevien ihmisryhmien asuinolojen kohentamiseen on erityisesti kiinnitettävä huomiota. Rikollisuuden ehkäisyn kannalta keskeisiä tällaisia ryhmiä ovat esimerkiksi asunnottomat, nuoret ja maahanmuuttajat.

Elävät kaupunkikeskustat ja monipuoliset palvelut

Elävä kaupunkikeskusta on turvallinen. Ympäristöministeriö on käynnistämillään hankkeilla pyrkinyt edistämään kaupunkikeskustojen elävöittämistä. Sekä lähiöiden että kaupunkikeskustojen elinvoimaisuus edellyttää monipuolisia kaupallisia palveluja. Ongelmana on, että päivittäistavarakauppakin, jonka säilyminen asuinalueella on väestön vuorovaikutuksen ja siten alueen turvallisuuden kannalta tärkeitä, on siirtynyt yhä enemmän etäisiin hyper- ja supermarketeihin. Asuinalueiden kauppojen häviämiseen johtavaan kehitykseen voidaan vaikuttaa myös kaavoituksella. Maankäyttö- ja rakennuslakiehdotuksessa esitetään uusia työkaluja kaupan sijainnohjaukseen. Keskusta-alueiden turvallisuuteen vaikuttaa myös ympäristön laatu: julkisten tilojen suunnittelu, valaistus, näkyvyys jne. Asuminen keskustassa lisää sosiaalista valvontaa ja turvallisuutta.

3.4 Ehkäisevä sosiaali- ja terveystoiminta

- # Hyvinvointivaltion terveys- ja sosiaalipolitiikka edistää turvallisuutta ja on edellytys varsinaisten rikollisuuden ehkäisyn strategioiden toimivuudelle
- # Kuntien ehkäisevän sosiaalipolitiikan hankkeilla on välitön yhteys rikollisuuden riskitekijöihin, kuten nuorten syrjäytymiseen
- # Sosiaalisten vaikutusten arviointikriteereihin sisällytetään rikollisuuden ehkäisy nykyistä selvemmin
- # Varhaisten toimien toteuttamiseksi kehitetään uusia toimintatapoja, mm. lastensuojelun tukitoimia, joissa puuttumisen kynnyks on matala

Edellytykset ihmisten terveydelle ja hyvinvoinnille

Terveystoiminnassa havaittiin jo kauan sitten, että sairauksien ehkäisy on edullisempaa kuin parantaminen. Sama pätee paljolti sosiaalisiin ongelmiin.

Ehkäisevä sosiaalipolitiikka ja rikosentorjunta tähtäävät molemmat paljolti samaan päämäärään. Sosiaalipolitiikan näkökulma yhteiskunnan ongelmiin on kuitenkin laajempi ja ongelmiin pyritään puuttumaan varhemmin.

Sosiaali- ja terveysministeriössä on laadittu ehkäisevän sosiaali- ja terveystoiminnan strategia, jonka mukaan ehkäisevällä politiikalla pyritään luomaan edellytyksiä ja mahdollisuuksia ihmisten terveydelle ja hyvinvoinnille. Nuorten rikosten ehkäisy on parhaimmillaan kokonaisvaltaista nuorten hyvinvoinnin tervettä kasvua tukevaa toimintaa, johon osallistuvat lasten vanhempien lisäksi niin nuorten parissa toimivat viranomaiset kuin järjestötkin.

Kaikilla yhteiskunnassa tehtävillä päätöksillä on myös sosiaalisia ja terveydellisiä vaikutuksia. Ehkäisevän sosiaalipolitiikan tehtävänä on tunnistaa vaikutusketjuja, kehittää osaamista sekä rakentaa yhteistoimintaa ja sektorirajat ylittävää politiikkaa, jolla

hyvinvointia edistetään sekä ongelmia lievitetään ja ehkäistään. Rikollisuus on yksi sosiaalisista ongelmista ja muihin ongelmiin kiinteässä yhteydessä, mutta ehkäisevässä sosiaali- ja terveystaloudessa vältetään antamasta sille korostunutta asemaa.

Korjaava ja ehkäisevä politiikka eivät ole vastakkaisia vaan toisiaan tukevia, rinnakkaisia ja sisäkkäisiä lähestymistapoja. Palvelut itsessään voivat ehkäistä ongelmien pahentumista. Tuki- ja turvaverkot sekä monipuoliset vapaaehtoiset palvelut ja tukimuodot auttavat osaltaan ratkaisemaan perheiden ongelmia sekä vähentävät syrjäytymistä. Hyvinvointivaltion sosiaali- ja terveystaloudessa kokonaisuutena edistää turvallisuutta ja on monien muiden rikollisuuden ehkäisyn varsinaisten strategioiden toimivuuden edellytys.

Sosiaali- ja terveystaloudien järjestäminen on kuntien tehtävä. Valtiollinen ohjaus sosiaali- ja terveystaloudissa on sekä resurssiohjausta, tavoiteohjausta että oikeuksien määrittelyyn liittyvää ohjausta. Viime vuosina valtion tuki on vähentynyt huomattavasti ja valtion ohjaus on muuttunut tavoitteellisempaan suuntaan. Toisaalta valtion ohjaus eräillä alueilla on erittäin voimakasta ns. subjektiivisten oikeuksien ollessa kyseessä. Merkittävin tämän tyyppisistä oikeuksista on oikeus lasten päivähöitoon.

Ehkäisevistä toimista paikallisella tasolla vastaavat pääosin kunnat. Sosiaali- ja terveystaloudministeriö käynnisti ehkäisevän sosiaalitaloudun kuntaprojektin 17 kunnan alueella vuonna 1993. Projektissa kehitettiin kuntakohtaisia ohjelmia. Lisäksi kokeiltiin erilaisia toimintamalleja ja toteutettiin lukuisia osaprojekteja. Kuntien strategioista ja osaprojekteista useat liittyvät välittömästi rikollisuuden riskitekijöihin, kuten nuorisotyöttömyyteen ja nuorten syrjäytymiseen.

Ehkäisevän sosiaalitaloudun hankkeilla on läheiset yhteydet sisäasiainministeriön kaupunkitaloudun yhteistyöryhmän työhön ja kaupunkiohjelmiin, sisäasiainministeriön osallistumishankkeeseen ja ympäristöministeriön lähiuudistuksen toimenpide-ehdotuksiin.

Syrjäytymisen ehkäiseminen

Syrjäytymisen torjuminen on eräs sosiaali- ja terveystaloudministeriön hallinnonalan keskeisistä painopistealueista. Ministeriössä on äskettäin laadittu hallinnonalan toimenpidekokonaisuus syrjäytymisen estämiseksi. Raporttiin on koottu meneillä olevat keskeiset hankkeet, joilla pyritään ehkäisemään erityisen riskialttiiden väestöryhmien syrjäytymistä. Raportti on tarkoitettu pitämään ajan tasalla. Lisäksi on perustettu poikkihallinnollinen yhteistyöryhmä koordinoimaan eri hallinnonalojen toimia syrjäytymisen ehkäisemiseksi.

Työstä syrjäytymisen ehkäisemiseksi ministeriö toteuttaa ohjelmaa, joka perustuu työttömien oma-aloitteisuuteen. Ehkäisevässä politiikassa pyritään luomaan myös terveyttä, elämänhallintaa ja itsenäistä selviytymistä tukevia elinolosuhteita ja -ympäristöjä.

Rikollisuuden ehkäiseminen arviointikriteeriksi

Sosiaali- ja terveysministeriö on julkaissut sosiaalisten vaikutusten arviointioppaan. Se on osa ympäristövaikutusten arviointia ja tarkoitettu sovellettavaksi erilaisissa suunnittelu- ja päätöksentekotilanteissa. Arviointikriteereistä useilla on liittymäkohtia rikollisuuteen. Sosiaali- ja terveysministeriö kehittää yhdessä Stakesin kanssa edelleen sosiaalisten vaikutusten arviointikriteereitä, siten että rikollisuuden ehkäiseminen voidaan ottaa nykyistä nimenomaisemmin huomioon.

Varhaiset toimet

Varhaisten toimien toteuttamiseksi kehitetään uusia toimintatapoja. Hyvin toimiva lastensuojelun palvelujärjestelmä on sinällään tärkeä rikollisuuden ehkäisyn keino. Puutteet kasvuoloissa havaitaan yleensä varhain ja ne tulevat yleensä monien ammattikuntien tietoon. Vaikka lastensuojelulaki yksiselitteisesti säättää kaikille viranomaisille velvollisuuden ilmoittaa lastensuojeluviranomaisille lastensuojelun tarpeesta ja muillekin oikeuden tehdä ilmoitus, tiedonkulku kangertele. Tarvitaan tukitoimia, joissa puuttumisen kynnyks on matala ja jotka eivät ole leimaavia.

Lasten kasvua on pyrittävä tukemaan yksinoloa vähentämällä. Lapset eivät saa turvallista ja virikkeistä kasvuympäristöä, jos joutuvat olemaan vanhempien tuetta. Yksi keino vähentää lasten yksinoloa on koulun kerhotoiminta, jota käsitellään jäljempänä. Kysymykseen palataan vanhempien kasvatusvastuuta koskevassa osassa.

3.5 Päihdepolitiikka

- # Häiritsevään juopotteluun on puututtava järjestyssäännöillä ja valvonnalla
- # Ryhdytään anniskelun ja vähittäismyynnin ikärajojen ja muun normiston noudattamista tehostaviin toimiin
- # Selvitetään kuntien mahdollisuudet toteuttaa rikollisuuden ehkäisyn kannalta tärkeätä alkoholin myynnin, anniskelun ja kulutuksen sääntelyä
- # Selvitetään mahdollisuudet alkoholiongelmaisten rikoksenteekijöiden hoitoonohjaukseen
- # Toteutetaan Huumausainestrategia 1997 -ohjelmassa ehdotetut toimet huumeiden kysynnän ehkäisemiseksi, varhaiseksi puuttumiseksi huumeiden käyttöön ja käytön lopettamiseksi
- # Huumausaineriippuvaisten korvaava hoito saatetaan vastaamaan tarvetta

Alkoholipolitiikalla on edelleen tärkeä tehtävä rikollisuuden ehkäisyssä

Alkoholi on monella tavoin yhteydessä rikollisuuteen. Nuorten juopottelua koskevat tiedot kertovat alkoholiehtoisen rikollisuuden säilyvän runsaana tulevaisuudessakin.

Alkoholipolitiikassa on kuitenkin luovuttu suuresta osasta aikaisempaa sääntelyä. Sen yksi peruste oli rikollisuuden ja järjestyshäiriöiden ehkäisy.

Edelleen olisi ainakin seuraaviin asioihin panostettava:

1. Häiritsevä juopottelu kuriin. Alkoholin häiritsevä käyttö julkisilla paikoilla on mahdolliselle rikoksenteikijälle merkki siitä, ettei ympäristöä valvota. Se aiheuttaa turvattomuutta ja voi johtaa vakavaankin rikollisuuteen. Alkoholin nauttimisen häiriötä aiheuttavalla tavalla tulisi olla kiellettyä julkisilla paikoilla ja kiellon noudattamista olisi valvottava ainakin ympäristöissä, joiden turvallisuus on tärkeä laajalle joukolle väestöä.
2. Alkoholin vähittäismyyntiä koskevia ikärajoja on noudatettava. Ryhdytään ikärajojen noudattamista tehostaviin toimiin, niiden muassa näkyvät kampanjat alkoholin välitystä vastaan ja poliisitoimetkin ikärajoituksia rikkovia liikkeitä kohtaan. Ensisijaisesti liikkeiden olisi keskinäisesti sitouduttava noudattamaan ikärajoja ja huolehtimaan omavalvonnasta. Sama koskee anniskelun ja vähittäismyynnin muitakin säännöksiä, kuten kieltä myydä tai anniskella päihtyneelle.
3. Selvitetään, millä tavoin kuntien paikallinen vastuu nimenomaan rikosten torjunnan kannalta tärkeässä alkoholin myynnin, anniskelun ja kulutuksen sääntelyssä voidaan toteuttaa. Kunnilla, joiden vastuuta alkoholioasioissa myös kansallinen alkoholiohjelma korostaa, pitäisi olla oikeus päättää sellaisista asioista kuin missä ympäristössä alkoholin myynti ja anniskelu olisi kiellettyä. Kunnille pyritään järjestämään tähän tarvittavat resurssit.
4. Selvitetään mahdollisuudet muidenkin alkoholiongelmaisten rikoksenteikijöiden kuin rattijuoppojen hoitoonohjaukseen rangaistuksen vaihtoehtona tai täytäntöönpanon osana.

Huumausainestrategia

Huumausainestrategia 1997 -ohjelmassa ehdotetaan toimia huumeiden kysynnän ehkäisemiseksi ja varhaiseksi puuttumiseksi huumeiden käyttöön ja sen lopettamiseksi. Huumeiden käyttö ja rikollisuus (muukin kuin huumausainerikollisuus) ovat kiinteässä yhteydessä toisiinsa. Ne edistävät toisiaan ja niiden taustalta löytyvät hyvin samanlaiset tekijät. Siksi toimet, joilla ehkäistään kehitys huumeiden käyttäjäksi, ovat paljolti samoja kuin toimet rikolliseksi kehityksen ehkäisemiseksi. Ehkäisemällä huumeiden käyttöä ehkäistään muutakin rikollisuutta.

Huumausainestrategia 1997 -ohjelman mukaisesti huumausaineriippuvaisten korvaava lääkehoito on saatettava vastaamaan nykyistä tarvetta. Asia on rikollisuuden ehkäisyn kannalta kiireellinen. Vaikeasti huumeista riippuvaiset tekevät runsaasti rikoksia rahoittaakseen käyttöönsä ja eräissä rikoslajeissa nämä ainakin paikallisesti esittävät

huomattavaa osaa ja näyttävät olleen keskeinen syy rikollisuuden kasvuun.

3.6 Kotoutumispolitiikka

- # Hallituksen maahanmuutto- ja pakolaispoliittisen ohjelman toteuttaminen on tärkeää maahanmuuttajien rikollisuuden ja rasististen rikosten ehkäisemiseksi
- # Selvitetään, mitä muualla hyviksi havaittuja käytäntöjä etnisten vähemmistöjen rikollisuuteen liittyvien ongelmien hoitamiseksi olisi syytä omaksua

Hallituksen maahanmuutto- ja pakolaispoliittinen ohjelma sisältää useita kotoutumispoliittisia toimia, joilla on välitön merkitys rikollisuuden ehkäisylle. Ohjelman pohjalta on eduskunnalle annettu lakiesitys maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta.

Tavoitteena on paitsi edistää maahanmuuttajien tasa-arvoa ja valinnan vapautta myös vastuunottoa. Henkilö- ja perhekohtaisilla suunnitelmilla olisi myös välitön merkitys sekä maahanmuuttajien tekemien rikosten että heihin kohdistuvien rasististen rikosten vähenemiseen.

Oman kielen ja kulttuurin ylläpito merkitsisi juuriensa tuntemista ja vahvaa identiteettiä. Ohjelman mukaan esimerkiksi vuokra-asuntojen jakoperusteissa tulisi ottaa huomioon riittävän suurten etnisten ryhmien muodostuminen niin, että koko väestön sosiaalinen ja etninen tausta pysyy heterogeenisena.

Muutenkin ryhdytään selvittämään, mitä sellaisia käytäntöjä meillä on syytä omaksua, jotka ulkomailla on havaittu hyviksi etnisten vähemmistöjen rikollisuuteen liittyvien ongelmien hoitamisessa. Esimerkiksi liikkeet ovat vähentäneet niihin kohdistuvia rikoksia ottamalla alueella runsaan etnisen ryhmän edustajia työntekijöiksi.

3.7 Koulu- ja nuorisopolitiikka

- # Koulun tehtävänä on myös kasvattaa ja opettaa sosiaalisia taitoja
- # Kouluissa on sovittava säännöt ja pidettävä niistä kiinni
- # Koulupinnaamiseen ja -kiusaamiseen on puututtava heti
- # Luokkayhteisön hallintaa on korostettava opettajankoulutuksessa
- # Koulua on kehitettävä kaikkia kannustavaksi
- # Koulujen kerhotoiminnasta järjestetään kattava kokeilu
- # Turvataan erityisopetuksen saatavuus ja panostetaan syrjäytymisvaarassa olevien lasten ja nuorten koulutukseen sekä kehitetään oppilashuoltoa ja oppilaanohjausta
- # Nuorisopolitiikassa toteutetaan nuorten elinoloja parantavia, syrjäytymistä ja rikollisuutta ehkäiseviä toimia

- # Valtionavustuksia jaettaessa tuetaan erityisesti toimintamuotoja, jotka parhaiten saavuttavat ongelmallisimman nuorison
- # Nuorten vapaa-ajan ja kulttuuriharrastusten tarjontaa kehitetään saavuttamaan sen ulkopuolelle jäävää nuorisoa ja pyritään järjestämään "tilaa" nuorten sosiaaliselle yhdessäololle

Koululla on monipuolinen merkitys rikollisuuden ehkäisyssä

Koululla on ratkaiseva merkitys rikollisuutta ehkäisevässä työssä. Koulu on kodin ohella lasten ja nuorten keskeisin kasvuympäristö, jossa vietetään merkittävä osa kasvuvuosista. Siellä opetellaan yhteisön jäsenenä toimimisen valmiudet ja velvollisuudet. Lasten ja nuorten sosiaaliset suhteet syntyvät ja kehittyvät paljolti koulussa. Koulu jäsentää oppilaiden ja näiden perheidenkin ajankäyttöä. Kaikissa näissä suhteissa on tiedostettava koulun merkitys rikollisuuden ehkäisyssä ja kehitettävä näitä mahdollisuuksia.

Koulun kasvatettava

Äskettäin hyväksytyn perusopetuslain mukaan opetuksen tavoitteena on tukea oppilaiden kasvamista eettisesti vastuukykyiseen yhteiskunnan jäsenyyteen ja antaa heille elämässä tarpeellisia tietoja ja taitoja. Lisäksi opetuksen tulee edistää tasa-arvoa.

Koulun on kasvatettava, ei vain opetettava. Arkisen koulupäivän tilanteet ja tapahtumat mahdollistavat moraalikysymysten pohdiskelun ja oikeudellisen kasvatuksen. Oikeus- ja tapakasvatuksen tulee noudattaa läpäisyperiaatetta: kaikkien opettajien tulisi omalta osaltaan osallistua työhön. Oppilaiden sosiaalisia taitoja tulee kehittää opettamalla esimerkiksi ristiriitatilanteiden ratkaisumalleja.

Koulukuri

Kouluissa on oltava perustellut säännöt, joihin sitoutumista on pyrittävä edistämään sillä, että niistä mahdollisimman pitkälle sovitaan yhteisesti. Sovituista säännöistä on pidettävä kiinni. Opettajien yhteistyötä kehitetään siten, että sääntöjen vastaiseen käyttäytymiseen puututaan johdonmukaisella tavalla. Koulukiusaamiseen on puututtava välittömästi. Runsas koulupinnaaminen on hälytysmerkki mahdollisesti alkaneesta tai tulevasta rikollisuudesta. Siihen on reagoitava mieluiten yhteistyössä vanhempien kanssa. Olisi kokeiltava kouluissa järjestettyä sovittelumenettelyä riitojen ja oppilaiden koulussa ja koulumatkoilla tekemien rikkomusten hoitamiseksi.

Opettajankoulutukseen on sisällytettävä nykyistä enemmän luokkayhteisön hallintaa ja kehitettävä opettajien valmiuksia tunnistaa ja tukea vaikeissa elämäntilanteissa olevia lapsia ja nuoria. Rehtorien merkitystä koulun ilmapiirin luojina ja johtajuutta järjestyksen ylläpitämisessä on syytä korostaa.

Koulu kaikkia kannustavaksi

Koulua on kehitettävä kaikkia kannustavaksi. Koulu, joka antaa mahdollisimman monelle onnistumisen kokemuksia, ehkäisee häiritsevää ja sääntöjen vastaista käyttäytymistä ja koulusta syrjäytymistä. Mitä myönteisemmät oppilaan kokemukset kokonaisuudessaan ovat, sitä vähemmän hän syyllistyy rikoksiin.

Kerhotoiminnasta kokeilu

Opetusministeriön suunnitelmien mukaan koulu pyritään kehittämään kerhotoiminnan tukemaksi, koko päivän auki olevaksi toimintakeskukseksi, jossa jokaisella peruskoululaisella olisi mahdollisuus osallistua koulupäivänä ohjattuun ja riittävän monipuoliseen kerhotoimintaan koulutyön jälkeen. Kerhotoiminnan järjestämisvastuu olisi kunnilla. Toimintaan pyrittäisiin saamaan mahdollisimman paljon vapaaehtoisia työntekijöitä ja eri organisaatioita. Koulujen kerhotoiminnasta suunnitellaan järjestettäväksi kattava kokeilu. Koulutoimen yhteistyötä muun muassa kunnan nuorisotoimen kanssa olisi tehostettava erityyppisten ja kullekin sopivien harrastusmahdollisuuksien löytämiseksi.

Erityispanostus syrjäytymisvaarassa olevien koulutukseen

Koulun keskeyttäminen on yksi syrjäytymiskehityksen pahimpia vauhdittajia ja siksi kaikille nuorille pitäisi turvata päästötodistuksen saanti. Kuten eduskuntakin on äskettäin korostanut, erityisopetuksen saatavuudesta huolehditaan. Sen on osoitettu vähentäneen syrjäytymiskehitystä. Koulujen ja oppilaiden välisen kilpailun kiristyessä on vaarana, että eriarvoistavat mekanismit koulutuksessa voimistuvat. Tämän vuoksi on panostettava syrjäytymisvaarassa olevien lasten ja nuorten koulutukseen. Heidän auttamisekseen tulee käynnistää kokeiluprojekteja koulujen yhteyteen. Erityisesti on syytä kehittää koulujen oppilashuoltoa ja oppilaanohjausta. Jälkimmäisellä voidaan ehkäistä nuorten epäonnistuneiksi osoittautuvia koulutusvalintoja.

Vanhemmat koulua kehittämään

Kodin ja koulun yhteistyön kehittämiseksi Suomessa on sekä suomenkielinen että ruotsinkielinen järjestö, joilla molemmilla on kattava organisaatio. Kodin ja koulun yhteistyö toimii osassa kouluista erittäin hyvin, mutta osassa on vielä kehittämisen varaa. Tähän voidaan hakea malleja myös kansainväliseltä järjestöltä, joka on perustettu edistämään koulun vanhempain toimintaa.

Syrjäytymisvaarassa olevat nuorisopolitiikan keskeiskohde

Nuorisopolitiikan keskeiskohde on syrjäytymisen ehkäisy. Tämä on ajankohtaisesti tärkeätä, koska yhteiskunnalliset kehitystekijät näyttävät voimistavan mekanismeja, joilla nuoret jakautuvat menestyjiin ja häviäjiin. Taloudellisen laman aikana nuorten elinolot ovat vaikeutuneet. Rikollisuuden ehkäisemiseksi voidaan nuorten elinoloja parantaa mm.

seuraavasti

- ! jatketaan ja laajennetaan nuorten työpajatoimintaa nuorisotyöttömyyden vähentämiseksi ja nuorten syrjäytymiskehityksen ehkäisemiseksi,
- ! pyritään sovittamaan nuorten sosiaali- ja terveyspalvelut nykyistä paremmin yhteen ja tunnistamaan väliinputoajaryhmät,
- ! turvataan kuntien erityisnuorisotyön edellytykset ja kehitetään työmuotoja,
- ! tuetaan nuorten vuokra- ja asumisoikeusasuntojen tuottamista,
- ! kehitetään nuorten elinoloverkostoja keskushallinnossa, aluehallinnossa ja kunnissa,
- ! parannetaan nuorten kansalaistoiminnan edellytyksiä,
- ! edistetään monikulttuurisuutta ja suvaitsevaisuutta.

Valtionavustuksia jaettaessa tuetaan erityisesti toimintamuotoja, jotka parhaiten saavuttavat ongelmallisimman nuorison ja parantavat sen elinoloja.

Nuorten vapaa-aika

Vaikka nuorisorikollisuuteen vaikuttavat ennen kaikkea perustavanlaatuiset nuorten elinoloja koskevat tekijät, rikokset ajoittuvat vapaa-aikaan ja ovat yhteydessä tapoihin viettää sitä. Nuorille on tarjolla monipuoliset vapaa-aika- ja kulttuuriharrastusten mahdollisuudet. Niitä pitäisi kehittää edelleen, jotta ne saavuttaisivat senkin nuorison, jonka rikollisuuden ehkäisemiseksi mielekkään vapaa-ajan toiminnan järjestäminen olisi tärkeintä. Lisäksi olisi järjestettävä edellytyksiä, "tilaa", nuorten pelkälle sosiaaliselle yhdessäololle ilman harrastamisen tai kuluttamisen pakkoa.

3.8 Työpolitiikka

- # Työllisyyden edistämällä yleensä on merkitystä rikollisuusongelmien ehkäisyssä. Hallitus jatkaa toimia työttömyyden vähentämiseksi.
- # Rikollisuuden ehkäisemiseksi pyritään erityisesti parantamaan heikossa asemassa olevien työllistämisedellytyksiä
- # Kokeillaan mahdollisuuksia yhdistää eri järjestelmien mukaista julkista tukea lähiyhteisössä tärkeiksi koettujen työtilaisuuksien luomiseksi
- # Kokeillaan kaupunkivahtien järjestelmää keinona työllistää osa-aikaisesti työttömiä tai opiskelijoita turvallisuutta edistäviin tehtäviin, jotka eivät edellytä erityisvaltuuksia
- # Siviilipalvelumiehiä koulutetaan opettamaan väkivallattomia ristiriitojen ratkaisumenetelmiä

Työttömyyden ja rikollisuuden yhteys on mutkikas

Työttömyyden ja rikollisuuden välinen yhteys ei ole yksiselitteinen. Korkea työttömyys ei välttämättä lisää rikollisuutta vaan voi sitä vähentääkin, eivätkä ihmiset yleensä tee rikoksia erityisesti kausina, joina joutuvat olemaan työttöminä. Sen sijaan pysyvä

työelämän ulkopuolelle ajautuminen on ongelma, ja kohtalokasta on, jos nuorisosta osa menettää toivon kohtuullisesta sijoittumisesta työelämään.

Työttömyys voi olla yhteisöjen kehityksessä myös voimavara. Työttömyydelle pitäisi lisäksi antaa nykyistä myönteisempää sisältöä "kehittävänä joutilaisuutena" ja vähentää sen leimaavuutta ja sosiaalista ongelmallisuutta. Pitkällä tähtäyksellä tätä edistävät erilaiset työn uusjaon järjestelmät.

Hallitus on toteuttanut laajan joukon työllisyyttä edistäviä toimia. Työllisyyden edistämällä yleensä on muun toimeentuloturvan ja sosiaalisen turvallisuuden ylläpitämisen ohella tärkeä merkitys sellaisten rikollisuusongelmien ehkäisyssä kuin rasistinen väkivalta, jalkapallohuliganismi ja nuorisolevottomuudet. Kaikilla näillä on havaittu yhteys joukkotyöttömyyteen.

Heikossa asemassa olevien työllistämisedellytysten parantaminen

Erityisemmin rikollisuuden ehkäisyä koskee työministeriön strateginen linjaus parantaa heikossa asemassa olevien työllistämisedellytyksiä. Esimerkiksi maassa asuvat etniset vähemmistöt, erityisesti siirtolaislapset, ovat vaarassa joutua rikosten pariin ilman työllisyyspoliittisia toimia, joilla näiden kotoutuminen turvataan. Edellä on mainittu vapautuvien vankien työllistämiseksi tarvittavat erityistoimet.

Työtilaisuuksia rikollisuuden ehkäisyssä

Rikollisuuden ehkäisykin tarjoaa tehtäviä, joilla varsinkin ulkomailla on työllistetty työttömiä. Erityisesti kaksi käytäntöä ansaitsevat huomiota. Niiden kokeilemistä Suomessa pitää selvittää:

1. Työtilaisuudet kotilähiön kehittämisessä. Ongelmallisten lähiöiden yksi tunnuspiirre on korkea työttömyys. Työtilaisuudella oman lähiyhteisön kehittämiseksi on erityisesti merkitystä yleisillä työmarkkinoilla heikoimmin työllistettäville, koska heidän panoksensa voidaan kokea lähiyhteisössä arvokkaaksi, vaikka se ei olisikaan kysyttyä työmarkkinoilla. Lähiöihin eri lähteistä tulevaa julkista tukea pitäisi pyrkiä käyttämään tällaisten työtilaisuuksien luomiseksi.
2. Kaupunkivahdit. Eräissä maissa on kaupunkivahtien järjestelmiä. Niissä työllistetään osa-aikaisesti työttömiä tai opiskelijoita tehtäviin, jotka eivät edellytä mitään erityisvaltuuksia. Kaupunkivahteille kuuluu sekä kaupunkikioppaiden tehtäviä että erityisemmin rikollisuutta ehkäiseviä opastustehtäviä. He avustavat poliisia ja läsnäolollaan luovat rikollisuutta ehkäisevää ja järjestyshäiriöitä vähentävää valvontaa niillä kaupunkialueilla tai sellaisina aikoina, joiden turvallisuuden parantaminen on tärkeintä. Tarkkailemalla epäilyttäviä tapahtumia he edistäisivät rikosten ilmituloa ja selviämistä. Heille annetaan lyhyehkö koulutus, josta poliisi huolehtii. Järjestelmää kokeillaan

jossakin Suomen suurehkossa kaupungissa.

Lisäksi siviilipalvelusmiehistä osa koulutetaan opettamaan väkivallattomia ristiriitojen ratkaisumenetelmiä. Kunnat saisivat näin edullista työvoimaa käytettäväksi nuorisotyössä ja sosiaalisten taitojen opetukseen kouluissa. Esikuva on Norjasta.

4 KUNNAT JA PAIKALLINEN RIKOKSENTORJUNTA

- # Kunnilla on vanhastaan keskeisiä tehtäviä rikollisuuden ehkäisyssä ja niitä hoitavat useat hallintokunnat. Niiden kesken pitää kehittää nykyistä tiiviimpää yhteistyötä, samoin kunnan ja valtion paikallisviranomaisten, erityisesti poliisin, välille.
- # Suurimmissa kaupungeissa ja eräissä muissakin asiasta kiinnostuneissa kunnissa kokeillaan kunnan rikosentorjuntayhteistyön järjestämistä. Vaihtoehtona on kehittää poliisiasiaihin neuvottelukunnasta rikosentorjuntayhteistyön verkosto
- # Tarvittavan yhteistyöverkoston kokoonpano riippuu paikallisista olosuhteista
- # Vähimmäisratkaisu on sosiaalitoimen, koulun ja nuorisotoimen sekä poliisin yhteistyö nuorisorikollisuuden ja siihen liittyvien ongelmien ehkäisemiseksi
- # Kuntien kanssa sovitaan valmisteltavaksi paikallisia turvallisuussuunnitelmia
- # Valtion tulo- ja menoarvioon otetaan määräraha, josta kunnat voivat anoa osarahoitusta rikosentorjuntahankkeilleen

Täsmätoimet paikallisiin ongelmiin

Rikollisuudessa on kuntien välillä huomattavia eroja. Kuvaavaa on, että Suomen kuntien enemmistössä ei tapahdu vuosittain yhtään ryöstöä vaan ne keskittyvät suuriin kaupunkiin. Toimet rikollisuuden ehkäisemiseksi on mitoitettava esiintyvien ongelmien mukaan. Tehokkaat toimet rikollisuuden vähentämiseksi ja turvallisuuden parantamiseksi ovat yleensä paikallisia ja ne on mahdollista räätälöidä täsmällisesti nimenomaisiin ongelmiin ja niihin vaikuttaviin tekijöihin. Kunnissa onkin toteutettu ja käynnissä runsaasti erilaisia hankkeita erityisesti nuorisorikollisuuden ehkäisemiseksi.

Kunnilla vanhastaan rikollisuuden ehkäisyn tehtäviä

Kunnille kuuluu lukuisia tehtäviä, jotka osaltaan vaikuttavat rikollisuuden määrään ja rikollisuus- ja turvattomuusongelmien luonteeseen kunnan alueella ja joilla siten voidaan ehkäistä rikoksia. Tällaisia ovat esimerkiksi kunnan sosiaalipoliittiset tehtävät ja maankäytöstä ja kaavoituksesta päättäminen.

Onnistuakseen paikallinen rikosentorjunta usein edellyttää yksityisen ja järjestösektorin

ja kansalaistenkin tukea ja myötävaikutusta. Paikallisten rikollisuus- ja turvattomuusongelmien ehkäisyn organisoiminen on kuitenkin julkinen, viranomaisille kuuluva tehtävä.

Valtion ja kuntien tehtäväjakoon ei tarvita muutoksia eikä uusia, kustannuksia aiheuttavia tehtäviä kunnille. Paikallisen rikosentorjuntayhteistyön verkosto ei muuttaisi viranomaisten tehtäviä ja vastuita.

Paikallinen yhteistyöverkosto

Paikallinen rikosentorjunta edellyttää yhteistyötä. Suomessa viranomaisten yhteistyön organisoiminnan tarve koskee erityisesti poliisin ja kunnan eräiden hallintokuntien yhteistyötä. Lähipoliisi tarvitsee kunnan toimielinten tukea onnistuakseen rikollisuuden ehkäisyssä. Rikollisuuteen vaikuttavissa asioissa, joista päättäminen ja joiden toteuttaminen on kunnan vastuulla, tarvitaan poliisin asiantuntemusta.

Rikosentorjuntayhteistyön järjestäminen kunnan eri hallintokuntien välillä on sitä tärkeämpää, mitä suurempi kunta ja mitä eriytyneempi sen hallintojärjestelmä on. Poliisille kuuluu erityinen velvollisuus huolehtia, että tarvittava paikallisen rikosentorjuntayhteistyön verkosto syntyy. Välttämättä ei ole ratkaistava, onko paikallinen rikosentorjunta syytä järjestää kunnan vai poliisin vetovastuulla toimivaksi. Tavoitteena on, että ainakin suurimmissa kaupungeissa ja kokemusten hankkimiseksi eräissä muissakin kokeiltaisiin kunnan rikosten-torjuntayhteistyön järjestämistä.

Paikallisen rikosentorjuntayhteistyön verkoston kokoonpano riippuu paikallisista olosuhteista. Kuntapohjaiseksi organisoitu rikosentorjuntayhteistyö koskisi kunnan hallintokunnista ainakin niitä toimielimiä, jotka vastaavat

- kaupunkisuunnittelusta,
- sosiaalitoimesta,
- nuorisotoimesta ja
- koulutoimesta, mutta mahdollisesti myös
- kiinteistötoimesta ja kuntatekniikasta
- asuntoasioista,
- liikuntatoimesta,
- kulttuuritoimesta ja
- terveydenhuollosta.

Valtion viranomaisista yhteistyökumppaneihin kuuluisi ennen kaikkea poliisi, mutta myös tuomioistuimen ja syyttäjälaitoksen edustuksella voi olla tärkeä rooli yhteistyössä. Keskeinen yhteistyökumppani olisi Kriminaalihuoltoyhdistys kunnissa, joissa sillä on toimipiste, ja runsaan työttömyyden kunnissa työvoimatoimisto.

Paikalliselle rikosentorjunnalle on eduksi, jos siihen osallistuvat myös paikallinen elinkeinoelämä ja seurakunnat sekä kansalaisjärjestöt. Yhteistyöverkoston pitäisi

hyödyntää olemassa oleva kansalaisaktiivisuus ja edistää sellaista.

Vähimmäisratkaisu sosiaalitoimen, koulun ja nuorisotoimen sekä poliisin yhteistyö

Eräänlainen paikallisen rikosentorjuntayhteistyön järjestämisen vähimmäisratkaisu on sosiaalitoimen, koulun ja nuorisotoimen sekä poliisin välinen yhteistyö nuorisoriikollisuuden ja siihen liittyvien ongelmien ehkäisyssä. Poliisiasiain neuvottelukunnankin tehtäviä kehittämällä voidaan luoda tarvittava paikallisen rikosentorjunnan organisaatio.

Paikallinen turvallisuussuunnitelma

Paikallisen rikosentorjuntayhteistyön käynnistämiseksi hyvä alku on paikallinen/kunnan turvallisuussuunnitelma. Siinä kartoitettaisiin keskeisimmät rikollisuus- ja muut turvallisuusongelmat ja laadittaisiin suunnitelma, millä tavoin niihin aiotaan puuttua ja mikä taho toimista vastaa sekä miten toteutusta ja tuloksia seurataan. Turvallisuussuunnitelma tai sen osa voi olla suurimmissa kaupungeissa luonteeltaan kaupunkiympäristön turvallisuuden kehittämisohjelma, jossa korostuvat toimet ongelmallisten rakennettujen ympäristöjen parantamiseksi. Turvallisuussuunnitelmien laajuus ja yksityiskohtaisuus vaihtelisivat luonnollisesti kuntien koon ja tarpeiden mukaan. Joissakin on jo aloitettu turvallisuusstrategian valmistelu ja sellaisia pyritään saamaan kattavasti vireille sekä eräiden kuntien suunnitelmia malleiksi muille.

Valtion tuki

Kunnat tarvitsevat tietoa eri rikosentorjuntamenetelmien tuloksellisuudesta ja "hyvistä käytännöistä". Olisi tärkeätä koota kuntien hankkeiden kokemukset ja niiden tuloksia koskevat arvioinnit ja saattaa nämä muiden kuntien käyttöön. Valtion velvollisuus on tarjota asiantuntemusta. Tarvitaan kuitenkin myös valtion taloudellista tukea osarahoitukseksi kuntien rikosentorjuntatoiminnalle. Siksi valtion tulo- ja menoarvioon varataan määräraha, josta kunnat voisivat anoa osarahoitusta rikosentorjuntahankkeilleen. Tällainen on sisällytetty vuoden 1998 tulo- ja menoarvioon ja ehdotettu seuraavallekin vuodelle.

5 ELINKEINOELÄMÄN OSUUS RIKOKSENTORJUNNASSA

#Elinkeinoelämän olisi osaltaan huolehdittava yrityksiin, niiden omaisuuteen ja henkilökuntaan sekä kaupallisiin järjestelmiin kohdistuvien rikosten ehkäisystä

#Tavaroiden ja palvelujen tuottajien olisi vältettävä toimillaan luomasta rikostilaisuuksia ja pyrittävä niitä vähentämään

- #Olisi saatava aikaan elinkeinoelämän oma sitoutuneisuus rikoksantorjuntaan ja rikollisuutta ehkäisevät yhteiset käytännöt
- #Suojautumisen ja muiden ehkäisytöimien pitäisi perustua todellisiin riskeihin
- #Rikoksantorjunnan taitotieto pitäisi saattaa yhteiseksi ja turvallisuusajattelu yritysten koko henkilökunnan asiaksi
- #Viranomaisten ja elinkeinoelämän paikallista rikoksantorjuntayhteistyötä pitäisi lisätä
- #Julkisen vallan ja elinkeinotoiminnan pitäisi yhdessä huolehtia palveluammateissa toimivan henkilöstön merkityksestä rikollisuuden ehkäisemisessä ja turvallisuuden edistämässä

Taloudellinen kehitys on lisännyt rikollisuuden edellytyksiä

Toisen maailmansodan jälkeinen taloudellinen kehitys on lisännyt rikollisuuden edellytyksiä. Tavaroita on yhä runsaammin ja entistä suojaamattomampina alttiina joutua rikoksen kohteeksi. Maksujärjestelmät ovat monipuolistuneet, mutta tarjoavat myös entistä runsaammin rikostilaisuuksia. Kaupallisessa kehityksessä on omaksuttu järjestelmiä, jotka asettavat asiakkaalle uusia rehellisyysvaatimuksia, esimerkkinä itsepalvelun nykyinen laaja käyttö. Elinkeinorakenne on muuttunut siten, että kauppiaan ja asiakkaan tai palvelun tarjoajan ja sen ostajan välillä ei ole samaa henkilökohtaista tuttuutta ja luottamussuhdetta kuin yleensä ennen. Kaupallinen tehokkuus on vähentänyt henkilökuntaa, jonka varsinaiseen palvelutehtävään kuului yhtenä tärkeänä osana rikoksia ehkäisevä valvonta. Rikostilaisuuksien kasvu on monin tavoin yhteydessä nimenomaan elinkeinoelämän muutoksiin. Noin puolet poliisille ilmoitetuista omaisuusrikoksista kohdistuu nykyisin yhteisöihin, enimmäkseen elinkeinotoimintaa harjoittaviin liikkeisiin.

Elinkeinoelämän mahdollisuudet vaikuttaa rikostilaisuuksiin

Elinkeinoelämällä on suuri intressi sen yrityksiin, niiden omaisuuteen ja henkilökuntaan sekä kaupallisiin järjestelmiin kohdistuvien rikosten ehkäisyyn ja vastuukin siitä. Rikollisuuden ehkäisyssä tulisikin pyrkiä vaikuttamaan tilanteisiin ja olosuhteisiin siten, että rikos olisi vaikeammin tehtävissä. Myös rikoksenteon kannattavuutta tulisi vähentää ja kiinnijäämisriskiä lisätä. Toiseksi elinkeinoelämän on pyrittävä vaikuttamaan siihen, etteivät tuotetut tavarat ja palvelut loisi houkuttelevia, kohtuutoimin vältettäviä rikostilaisuuksia.

Elinkeinoelämän pitäisi pyrkiä vähentämään rikostilaisuuksia. Olisi suotavaa, että esimerkiksi

- !vähittäistavarakaupan liikkeet pyrkisivät yhteistoiminnassa myymälänäpistystilaisuuksia vähentävään tavaroiden sijoitteluun ja väripanosten, ilmaisinaltiteiden ja muiden vastaaventyyppisten teknisten varkauksia ehkäisevien keinojen käyttöön,

- !yksintyöskentelyä iltamyöhään kioskeissa, ravintoloissa ja huoltoasemilla vähennettäisiin ja pyrittäisiin vähentämään keskiohuen myynnistä henkilö-

kunnalle aiheutuvan väkivallan riskiä,

rikoksenteekoon soveltuvien välineiden kuten spraytölkkien myynti olisi nykyistä valvotumpaa,

anniskelupaikat sitoutuisivat noudattamaan kieltä anniskella päihtyneille ja lisätyn ja joustavamman järjestyksenpidon avulla vähentäisivät väkivallan ja järjestyshäiriöiden riskiä.

Sitoutuneisuus ja yhteisesti hyväksytyt käytännöt

Jossakin määrin on kehitetty ja tullaan kehittämään lainsäädäntöä, joka velvoittaa tavaroiden ja palvelujen tuottajat ja markkinoijat parantamaan tuotteiden suojausta. Tällaisesta on esimerkkinä autojen varkaussuojaus. Myös videovalvontaa olisi kehitettävä tavalla, joka ohjaisi tämän uuden ja nimenomaan yritysten käytössä nopeasti yleistyneen menetelmän käyttöä rikollisuuden ehkäisyyn ja rikosten selvittämisen lähtökohdista tarkoituksenmukaiseksi. Mahdollista lainsäädäntöä keskeisempää on elinkeinoelämän oma sitoutuneisuus rikosentorjuntaan ja yhteisesti hyväksytyt rikoksia ehkäisevät käytännöt. Rikollisuutta ehkäisevät ja turvallisuutta edistävät käytännöt koskevat myös liikealan työmarkkinaosapuolia, jotka ovat päässeet joistakin työpaikan turvallisuuteen liittyvistä asioista sopimukseen.

Elinkeinoelämän yhteiset käytännöt rikollisuuden ehkäisyssä mahdollistavat tasapuolisen kilpailun. Asia voidaan nähdä jonkin alan yritysten tai jollakin alueella olevien liikkeiden solidaarisuuskysymyksiksi. Kauppakeskuksessa on ongelma, jos jotkin sen liikkeet laiminlyövät myymälänäpistysten ehkäisyyn ja siten houkuttelevat varastelevaa asiakaskuntaa muidenkin liikkeiden riesaksi. Esimerkkinä, kuinka asiantuntemuksen yhteisyydellä ja yhteisesti hyväksytyillä suojautumiskäytännöillä on ehkäisty rikoksia, voidaan mainita pankkien turvallisuustoimikunnan työ: pankkiryöstöjen määrä on vähentynyt neljännekseen 1990-luvun alun huippuvuosista.

Riskit vaihtelevat

Elinkeinoelämään kohdistuvaan rikollisuuteen voidaan paremmin vaikuttaa, kun tiedetään missä ja milloin rikoksia tehdään ja tunnetaan rikosten tapahtumiseen vaikuttavat olosuhteet. Ryöstöjen tai myymälävarkauksien riski on tietyissä liikkeissä suurempi kuin toisissa. Rikokset keskittyvät yleensä tietyille alueille. Myymälävarkauksia koskevissa tutkimuksissa on havaittu, että yleensä valtaosa varkauksista ja näpistyksistä tapahtuu tietyillä harvoilla rikoksenteolle alttiina olevilla osastoilla. Eräät ravintolat kärsivät järjestyshäiriöistä voimakkaammin kuin toiset. Jos näissä elinkeinoelämän rikosaktiiveissa paikoissa saadaan rikollisuutta selvästi vähennettyä, voidaan koko paikallisyhteisön turvallisuutta parantaa.

Elinkeinoelämän kannattaakin sijoittaa voimavaroja rikollisuuden esiintymisen ja muotojen tutkimiseen. Ruotsissa jokin aika sitten tehty selvitys osoitti, että liikkeet

suojautuvat rikoksilta toisaalta epätasaisesti ja toisaalta kaavamaisesti. Toiset liikkeet suojautuvat, toiset eivät. Jos suojaudutaan, toimet voivat olla kuitenkin kaavamaisia eivätkä suhteessa rikosten riskeihin ja ongelmien vakavuuteen. Yksi keino tarkoituksenmukaisen suojauksen edistämiseksi on rikollisuuteen liittyvien riskikartoitusten käyttöönotto ja hyödyntäminen yritystoiminnassa. Riskikartoituksia tehdäänkin jo ainakin jossain määrin.

Kaupan Keskusliiton turvallisuustoimikunta suunnittelee koko kaupan alaa koskevaa turvamerkintäohjelmaa. Siinä myymälä saisi turvamerkinnän, jos myymäläkohtaisessa tarkastuksessa on todettu liiketoimintaan, henkilökuntaan ja kiinteistöön liittyvien asioiden olevan toimintaolosuhteisiin nähden asianmukaisesti järjestettyjä. Hankkeessa pyritään yhteistyöhön vakuutusyhtiöiden ja poliisin kanssa.

Taitotieto yhteiseksi

Rikoksantorjunnan taitotiedon pitäisi olla yhteistä. Eräät liikkeet ovat käyttäneet huomattavastikin varoja turvallisuussuunnitteluun ja rikosten ehkäisemiseen. Niillä on käytössään rikoksantorjunnan korkeatasoinen asiantuntemus. Toisaalta pienilläkin liikkeillä voi olla halpoja, mutta hyviksi havaittuja keinoja ehkäistä rikoksia. Tällainen taitotieto pitäisi saattaa siinä määrin kuin mahdollista elinkeinoelämän yhteiseksi. Olisi taloudellisestikin edullista, jos liikkeet voisivat esimerkiksi käyttää hyödyksi toisissa liikkeissä hyviksi havaittuja myymälänäpistysten ehkäisykäytäntöjä. Myymälänäpistys, liikeryöstö ja petos ovat esimerkkejä yrityksiin kohdistuvista rikoksista, joiden ehkäisyn menetelmistä on runsaasti tietoa ja joita on osoitettu voitavan olennaisesti vähentää.

Turvallisuusajattelu koko henkilökunnan asiaksi

Turvallisuusajattelun pitäisi olla yrityksen koko henkilöstön asia. Henkilökunnan koulutusta tarvittaisiin mm. siitä, mikä on suotavaa toimintaa epäiltäessä myymälänäpistystä, pankki- ja luottokorttien käyttöön liittyvien petosyritysten paljastamisessa ja väkivaltaisten asiakkaiden käsittelyssä. Palveluammateissa kohdattu väkivalta on turvallisuusongelma, jonka vähentämiseen ja jonka aiheuttamien väkivaltatilanteiden jälkihoitoon tarvitaan lainsäädännön, työsuojeluviranomaisten toiminnan ja työmarkkinajärjestöjen välisten sopimusten ohessa palveluala- ja työpaikkakohtaisia ratkaisuja.

Viranomaisten ja elinkeinoelämän paikallinen yhteistyö

Paikallisen elinkeinoelämän ja viranomaisten yhteistyötä rikollisuuden ehkäisemiseksi pitäisi lisätä. Yhteistyössä säästettäisiin suojelukustannuksia ja toimintoja pystyttäisiin paremmin koordinoimaan. Harjoitetusta yhteistyöstä on saatu hyviä tuloksia. Erällä paikkakunnilla kauppiat ovat yhteistyössä poliisin ja vakuutusyhtiöiden kanssa harjoittaneet rikoksantorjuntatoimintaa, jossa tiedottamalla ja teknisin toimin on pyritty suojaamaan kauppakeskuksia, tavarataloja ja liikkeitä ryöstöiltä, varkauksilta, näpistyk-

siltä ja ilkeillä. Elinkeinoelämän yhteistyötä muitten paikallistahojen kanssa tulisikin tehostaa. Ostoskeskusten ja muitten elinkeinoelämälle tärkeiden alueiden valvontaa voidaan myös edistää poliisin ja vartioimisliikkeiden yhteistyöllä.

Elinkeinoelämän tulee osaltaan kantaa vastuunsa kaupunki- ja lähiö-ympäristöjen viihtyisämmäksi ja houkuttelevammaksi tekemisestä. Yhdysvalloissa on eräillä alueilla kehitetty järjestelmiä, joissa erioikeuksien "hintana" on yrityksen vastuu ympäristönsä järjestyksestä, turvallisuudesta ja viihtyisyydestä. Ulkomailta löytyy lisäksi esimerkkejä, joissa paikallinen yritystoiminta on lähtenyt rahoittamaan riskinuoriin kohdistuvia ehkäisyohjelmia, koska ne katsovat välittömästi tai välillisesti hyötyvänsä paikallista turvallisuutta edistävästä toiminnasta.

Palvelu ehkäisee rikoksia

Jokainen palveluammattissa toimiva on mahdollinen rikosentorjuja. Myyjä liikkeessä, tarjoilija ravintolassa, rautatieaseman kioskinpitäjä, taksinkuljettaja jne. ei vain hoida nimenomaista palvelutehtäväänsä vaan tämän työn elimellisenä osana valvoo ympäristöä. Jopa sellaisellakin asialla kuin tilojen siivouksen ajoituksella on osoitettu voitavan vaikuttaa rikoksiin ja järjestyshäiriöihin. Elinkeinoelämän kehitys, johon verotus ja muut julkiset toimetkin ovat vaikuttaneet, on vähentänyt henkilökohtaista palvelua. Elinkeinoelämän ja julkisen vallan yhteinen tehtävä on pyrkiä huolehtimaan palveluammateissa toimivien mahdollisuudesta täyttää kuvattu rikollisuuden ehkäisyn ja turvallisuuden edistämisen kannalta tärkeä tehtävä.

Erityisemmin rikosentorjuntaan osallistuvat seuraavat elinkeinot:

5.1 Turva-ala

- # Turva-alan sääntelyllä saatetaan alan yritystoiminta nykyistä paremmin edistämään rikosentorjuntaa ja sovitetaan sen ja poliisin toimintaa nykyistä enemmän yhteen

Nopeimmin kasvavia elinkeinoja

Yksityiset vartioimisliikkeet harjoittavat maassamme monimuotoista omaisuuden ja henkilön suojaamista. Vartijoilla ja järjestysmiehillä on tärkeä tehtävä rikosten ehkäisyssä ja turvallisuuden lisäämisessä. Turvallisuuspalvelujen kysyntä on kasvanut selvästi viime vuosina. Onkin huomattavan paljon sellaisia turvallisuuspalveluja, joiden käyttäjän kuuluu vastata niiden aiheuttamista kustannuksista. Erilaisten suojaustuotteiden valmistus ja markkinointi on yksi nopeimmin kasvavia elinkeinotoiminnan alueita.

Yritys- ja julkisen toiminnan yhteensovittaminen

Rikoksantorjunnan kannalta keskeisiä kysymyksiä on sovittaa yhteen julkinen toiminta rikollisuuden ehkäisemiseksi ja turva-alan kasvava elinkeinotoiminta.

Turva-alan sääntely

Turva-alan sääntely on vähäistä ja hajanaista. Tämä on johtanut siihen, että alalle on ollut pyrkimässä yrittäjiä, jotka eivät ole vastanneet turvallisuuspalvelujen tarjoajille asetettavia vaatimuksia. Säätelämättömyys ja alan sisäisen normiston puute voi johtaa siihen, että alan yrittäjät markkinoivat palvelujaan ja suojaustuotteita turvattomuutta lisäävällä tavalla. Säätelämättömyys voi myös johtaa ristiriitaan turva-alan ja poliisitoiminnan välillä. Turva-alan tulisikin olla nykyistä tarkemmin säädeltyä. Sisäasiainministeriössä ollaan uudistamassa alan lainsäädäntöä keväällä 1998 ilmestyneen komiteamietinnön ja siitä annettujen lausuntojen pohjalta. Tässä yhteydessä on tarkoitus mm. uusia vartioimistoimintaa koskevat lainsäädäntö, luoda turvallisuustuotteiden virallinen hyväksymismenettely sekä perustaa alan käytäntöjä kehittämään erityinen neuvottelukunta.

5.2 Vakuutustoiminta

- # Vakuutusala osallistuu monipuolisesti rikollisuuden ehkäisyyn
- # Vakuutusjärjestelmiä tulisi edelleen kehittää siten, että ne edistäisivät tarkoituksenmukaisia suojaus- ja muita ehkäisytoimia

Vakuutusala monipuolisesti torjuntatyössä

Lähes kaikki rikollisuus koskettaa tavalla tai toisella vakuutustoimintaa. Eri vakuutusjärjestelmät maksavat korvauksia rikoksen uhrille ja muille asianosaisille. Esimerkiksi noin kolmella neljästä kotitaloudesta on kotivakuutus, joka korvaa monista rikoksista aiheutuvat vahingot.

Suomessa vakuutusala osallistuu monella tavalla rikollisuuden ehkäisytyöhön. Vakuutusehtoihin sisältyvät suojeleuhteet edellyttävät tiettyjä rikollisuuden torjuntatoimia ja vakuutusyhtiöt edistävät rikollisuuden ehkäisyyn tähtääviä asiakkaiden toimia esim. vakuutusmaksualennuksin. Vakuutusyhtiöt harjoittavat tiedotustoimintaa ja neuvovat asiakkaitaan rikollisuudelta suojaautumisessa. Ne myös testaavat suojausvälineistöä. Vakuutusyhtiöt ovat osallistuneet useisiin valtakunnallisiin ja paikallisiin rikoksantorjuntahankkeisiin.

Vakuutusehdoilla parempaan suojaukseen

Ongelmana on ollut, että kattava "vakuutuspaketti" on joissakin tapauksissa johtanut huolimattomaan omaisuuden hoitoon, ja vakuutusjärjestelmät ja -käytännöt voivat

synnyttää tilaisuuksia vakuutuspetoksiin. Toisaalta vakuutusyhtiöt ovat panostaneet toimiin vakuutuspetosten ehkäisemiseksi ja paljastamiseksi. Vakuutusjärjestelmiä tulisi edelleen kehittää siten, että bonuksin ja vakuutusehtojen avulla saadaan vakuutuksenottajat paremmin suojautumaan rikoksilta.

6 KIRKKO JA KANSALAI SJÄRJESTÖT

6.1 Kirkko

- # Kirkolla on monitasoisia tehtäviä rikollisuuden ehkäisyssä ja se on kehittänyt useita viranomaistoimintaa täydentäviä toimintamuotoja
- # Seurakunnat voivat olla erityisesti paikallisessa yhteistyössä tärkeä kumppani

Uskonnon merkitys rikollisuuden ehkäisyssä on tunnettu. Kirkolla on keskeinen rooli erityisesti osallistumisessa yhteiskunnalliseen arvokeskusteluun. Laajaan jäsenkuntaansa nähden kirkolla on eettinenkin kasvatustehtävä.

Suomen evankelis-luterilainen kirkko, jonka seurakuntiin neljä viidestä suomalaisesta kuuluu, on merkittävä yhteiskunnallinen vaikuttaja, jonka monipuolisella toiminnalla on merkitystä myös rikollisuuden ehkäisyn kannalta.

Kirkko on kehittänyt useita kriminaalihuoltotyön muotoja osana diakonia- ja yhteiskuntatytöitään. Näihin kuuluu sielunhoito vankiloissa ja vankien ja vapautuneiden vankien tukeminen. Kirkolla on hankkeita syrjäytymisen ehkäisemiseksi, laajaa nuorisotyötä ja ongelmanuorille erityisnuorisotyötä. Kirkko tekee perhetyötä ja perheneuvontatyötä. Seurakunnilla on lisäksi vanhuksille tarkoitettuja toimintamuotoja, joilla on tärkeä merkitys näiden turvallisuudentunteen ylläpitämisessä.

Erityisesti paikallisessa rikosentorjuntayhteistyössä seurakunnat voivat olla tärkeä yhteistyökumppani.

6.2 Kansalaisjärjestöt

- # Lukuisat järjestöt osallistuvat rikollisuuden ehkäisytyöhön
- # Järjestötoiminta voi vaikuttaa usealla tavalla ehkäisevästi
- # Kansalaisjärjestöjen roolia rikollisuuden ehkäisyssä korostetaan kumppanuusajatuksen mukaisesti ja tätä edistäisi, jos järjestöt pyrkisivät erityisesti paikallisesti organisoitumaan keskenään projektien toteuttamiseksi
- # Erityisesti nuorisorikollisuuden ehkäisyssä on korostettava nuorten liittymistä yhteiskuntaan tukevien järjestöjen merkitystä
- # Urheilun kasvattavaa merkitystä olisi korostettava ja se olisi pyrittävä

ottamaan huomioon julkista tukea jaettaessa

Kumppanuus

Kansalaisaktiivisuus organisoituu järjestötoimintana, jonka merkitys saattaa tulevaisuudessa edelleen kasvaa. Suomalaisista nuorista enemmistö kuuluu johonkin järjestöön, sen sijaan kiinnostus vaikuttaa poliittisen järjestelmän kautta asioihin on nuorten keskuudessa voimakkaasti laskenut. Järjestötoiminta nähdään yhä enemmän julkisen vallan toiminnan täydentäjäksi kumppanuus-ajatuksen mukaisesti.

Eri vaikutustapoja

Järjestöt voivat vaikuttaa rikoksia ehkäisevästi erityisesti seuraavin tavoin:

- ! järjestöjen toimintaan kuuluu ohjelmia, joilla suoranaisesti pyritään ehkäisemään rikollisuutta, esimerkiksi tukemalla syrjäytymisvaarassa olevia, jakamalla huumevalistusta, järjestämällä rikollisuuden ehkäisykampanjoita ja organisoimalla vapaaehtoisia rikollisuutta ehkäisevään kansalaistoimintaan,
- ! järjestöt kiinnittävät toimintaansa henkilöitä, joilla on riski tulla rikolliseksi tai tehdä rikoksia, ja tarjoavat sosiaalistavan väylän tai ajankäytön laillisen vaihtoehdon,
- ! järjestöt tarjoavat osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuden niille, jotka haluavat vaikuttaa yhteisiin asioihin; joskus yhtä merkittävää vaikutusmahdollisuutta ei muuten ole tarjolla.

Yleensä kysymys on erityyppisistä järjestöistä, vaikka mainittujen vaikutusmekanismien hyödyntäminen on mahdollista samanaikaisesti.

Monet järjestöt toteuttavat nimenomaisia rikollisuuden ehkäisyn ohjelmia. Järjestöillä on käytössä vapaaehtoistyövoimaa. Toimintamuodoista esimerkkeinä voidaan mainita vanhempainvaellusten organisointi, rikosuhripäivystys ja miesryhmät parisuhdeväkivallasta eroon pääsemiseksi ja muu työ naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisemiseksi sekä nuorisorikollisuuden ehkäisy, johon järjestöt osallistuvat mm. järjestämällä riskinuurille kehittävää toimintaa.

Nuoriso osallistuu urheiluseurojen toimintaan ratkaisevasti enemmän kuin mihinkään muuhun järjestötoimintaan. Eräät nuorison suosimat urheilulajit lisäksi vetoavat syrjäytymisvaarassa oleviin ja ongelmallisiin poikiin, jolloin niillä on arvioitava olevan ilmeinen sosiaalistava merkitys. Urheilutilojen käyttö ja seurojen toiminta on kuitenkin ohjautunut yhä enemmän panostukseksi kilpaurheiluun, ja kaupallisuus on syrjäyttänyt urheilussa aatteellisuutta. On toivottavaa, että urheilun kasvattava merkitys korostuisi urheiluseuroissa, ja on syytä harkita, miten se voitaisiin ottaa huomioon julkisen tuen (esim. veikkausvarojen käytön) suuntaamisessa.

Muita nuorisoa laajalti koskettavia järjestötoiminnan muotoja ovat opiskelija- ja koululaisjärjestöt, koulun ja oppilaitosten kerhot, seurakunnan toiminta ja partio. Lukuisat nuorisojärjestöt tukevat nuorten liittymistä yhteiskuntaan.

Asukasyhdistykset toimivat kansalaisten vaikuttamisen ja toiminnan kanavina asuinym-
päristöä koskevilla asioilla. Vastaava tässä yhteydessä merkittävä asema on maahan-
muuttajien ja etnisten vähemmistöjen järjestöillä.

Järjestöyhteistyö

Järjestötoiminnan osuus rikosentorjuntayhteistyössä vahvistuisi, jos paikallinen järjestöaktiivisuus keskenään organisoituisi tiettyjen projektien toteuttamiseksi tai osapuoleksi yleisempien kaupunkistrategioiden kehittämiseen. Näin on eräin paikoin jossakin määrin tapahtunutkin. Eräissä valtakunnallisissa rikollisuuden ehkäisyhankkeissa on useita järjestöjä yhteistyössä.

6.3 "Uhrijärjestöt" ja vapaaehtoinen työ rikoksen uhrien auttamiseksi

- # Uhrien henkilökohtaisen auttamisen on luonteva perustua kansalaistoimintaan ja vapaaehtoistyöhön
- # Ainakin turvakotien rahoitus pyritään vakituistamaan

Maassa toimii useita järjestöjä, joiden tehtävänä on tukea rikosten uhreja tai näiden läheisiä. Järjestöt ovat suuntautuneet naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisemiseen, koulukiusattujen tukemiseen, heidän vanhempiansa ja huumeongelmaisten lasten ja nuorten vanhempien tukemiseen sekä rikosuhripäivystykseen.

Uhrijärjestöt voivat toimia sekä kriminaalipoliittisina painostusjärjestöinä että tarjota apua. Kummassakin niillä on tärkeä tehtävä. On tärkeätä tuoda rikosten uhrien kokemukset yleiseen tietoisuuteen. Konkreettisen avun, esimerkiksi oikeudellisen neuvonnan, ohella uhrijärjestöt voivat vähentää uhrien ahdistusta ja kokemaa syyllisyyttä.

Tällaiset järjestöt ovat syntyneet kansalaisaloitteellisuudesta. Kansalaistoiminta ja vapaaehtoistyö onkin tämän toiminnan luonteva perusta. Useat kansalaisaktiivisuudesta liikkeelle lähteneet toiminnat edellyttävät pysyvää julkista rahoitusta. Vuoden 1999 alusta rikosuhripäivystyksen Raha-automaattiyhdistykseltä saama tuki on vakituistettu, mutta edelleen ainakin turvakodit tarvitsisivat toimintamuotona vakituisehman rahoituksen järjestämistä.

7 KANSALAISAKTIIVISUUS RIKOKSEN- TORJUNNASSA

- # Turvallisuus riippuu viime kädessä kansalaisyhteiskunnasta, jota politiikan eri lohkoilla on pyrittävä vahvistamaan
- # Turvallisuuden ylläpitämiseksi ja edistämiseksi tarvitaan kansalaisaktiivisuutta ja yhteisvastuuta
- # Julkisen vallan tehtävien ja kansalaistoiminnan välinen raja on pidettävä selvänä edistettäessä kansalaisaktiivisuutta rikosentorjunnassa

Turvallisuus syntyy vuorovaikutuksesta

Valtion perustehtäviin kuuluu huolehtia yhteiskunnan sisäisestä turvallisuudesta. Tässä valtion on kuitenkin tukeuduttava kansalaisyhteiskuntaan: kestävä valtiosisäinen turvallisuus ei ole mahdollinen ilman, että oikeusjärjestys ja sen ylläpitämisestä vastaavien viranomaisten toiminta koetaan legitimeksi, ts. niillä pitää olla väestön vankka tuki ja luottamus. Turvallisuus riippuu viime kädessä aina kansalaisyhteiskunnasta.

Lapsen turvallisuus riippuu ihmissuhteista perheessä ja lähiympäristössä. Yhtä lailla aikuisten turvallisuus perustuu ihmistenvälisiin suhteisiin. Kadulla kulkiessamme emme tunne oloamme turvalliseksi, jos jokainen vastaantuleva tuntematon koetaan uhkaksi. Turvallisuus ei synny suojautumalla, eristäytymällä ja linnoittautumalla vaan vuorovaikutuksesta, jossa ihmiset välittävät toisistaan ja tarvittaessa, kuten uhkaavissa tilanteissa, auttavat toisiaan! niitäkin, joita ei henkilökohtaisesti tunneta.

Kaupunkimaiseen elämäntapaan yhdistetään usein välinpitämättömyys. Sen räikeänä esimerkkinä käytetään kadulla tapahtuvaa rikosta, johon uhrin avunhuudoista huolimatta ohikulkijat eivät puutu. Suomessa onneksi edelleenkin näyttäisi siltä, että ihmiset ovat valmiita auttamaan tällaisissa tilanteissa vähintään hälyttämällä apua.

Yhteisvastuu

Taloudellisistakin syistä on nykyisin välttämätöntä tukeutua nk. kolmannen sektorin myötävaikutukseen hyvinvoinnin ylläpitämisessä ja edistämässä yleensä. Julkisen ja kolmannen sektorin yhteistoiminnalla on se laadullinenkin merkitys hyvinvoinnille, että kansalaistoiminnan ja vapaaehtoisjärjestöjen kautta kansalaisten oma panos hyvinvoinnin edistämiseen ja yhteisvastuu lisääntyvät. Tämä on erityisen tärkeää pyrittäessä vaikuttamaan sellaisiin elinympäristön sosiaalisiin ongelmiin, joihin ei ole edes luotavissa julkista palvelua. Tällaisia ovat esimerkiksi monet asuinalueiden turvallisuuden kysymykset, joissa ratkaisevaa on juuri väestön vuorovaikutus. Sama koskee avun ja tuen muotoja, joissa olennaista on niiden henkilökohtainen sisältö, auttaminen ja tukeminen lähimmäisenä. Kysymys voi olla nimenomaisemminkin rikollisuuden ehkäisyyn liittyvistä

toimintamuodoista kuten riskinuorten tukemisesta tai rikoksen uhrien auttamisesta.

Omimmillaan lähiympäristön turvallisuuden kehittämisessä

On mahdotonta luetella niitä moninaisia toimintamuotoja, joissa kansalaiset nykyisinkin vapaaehtoisesti osallistuvat rikollisuuden ehkäisyyn ja ympäristön turvallisuuden ja viihtyisyyden edistämiseen tai ongelmanuorten, rikoksen uhrien tai päihdeongelmaisten auttamiseen ja tukemiseen. Edes summittaisestikin ei voida arvioida tällaiseen toimintaan käytettyä mittavaa kokonaistyömäärää tai sen rahallista arvoa.

Kansalaistoiminnan ajatellaan olevan omimmillaan sellaisen rikollisuuden ehkäisemisessä, jonka ihmiset kohtaavat arkisissa elinympäristöissään. Erityisesti kansalaisaktiivisuuden merkitys korostuu toimintamuodoissa, joissa kysymys on lähiympäristön turvallisuuden ja viihtyisyyden yleisestä kehittämisestä. Samoin sen merkitys korostuu rikosten uhrien auttamisessa. Kuitenkin talousrikoksissakin on havaittu, että kansalaismielipide, kansalaisjärjestöjen painostus, kuluttajien ostoboikotit jne. voivat olla vaikuttava mekanismi talouselämää säätelevien lakien rikkomisia vastaan.

Julkisen vallan ja kansalaistoiminnan eron säilyttävä selkeänä

Tässä jaksossa tarkastellaan, miten kansalaisaktiivisuutta voitaisiin hyödyntää ja edistää rikollisuuden ehkäisyssä samalla huolehtien, että julkisen vallan ja kansalaistoiminnan välinen raja pysyisi selkeänä.

7.1 Kansalaisten oikeudet ja velvollisuudet rikosten johdosta

- # Lisätään valistusta kansalaisilla rikosten vuoksi olevien oikeuksien ja velvollisuuksien sisällöstä ja suositeltavista käytännöistä, mukaan lukien rikosten ilmoittamista koskevat periaatteet
- # Todistamisvelvollisuuden korostamiseksi parannetaan todistajan asemaa
- # Kansalaisten avun poliisille pitäisi perustua poliisin pyyntöön ja toiminnan pitäisi olla poliisin ohjaamaa

Tehtävä tunnetuksi, mitkä ovat oikeudet ja velvollisuudet ja mikä suositeltavaa

Kansalaisilla on sekä oikeuksia että velvollisuuksia rikosten johdosta. Näitä koskevia säännöstyöjä ei tunneta kovinkaan hyvin.

Eräät velvollisuudet määräytyvät suoraan laista, kuten törkeiden rikosten ilmoitusvelvollisuus, velvollisuus auttaa hengenvaarassa olevaa tai velvollisuus todistaa. Toisissa on kysymys samanlaisesta moraalista velvollisuudesta kuin äänestämässä eli suositelta-

vasta käytännöstä. Oikeus voi merkitä sitä, että kansalainen saa rangaistuksetta tehdä jotakin, kuten ottaa rikosentekijän kiinni jokamiehen kiinniotto-oikeutta koskevien sääntöjen perusteella. Oikeuden ei tarvitse, mutta se voi, merkitä suositeltavaa käytäntöä. Esimerkiksi hätävarjelussa on kysymys puolustautumisesta oikeudetonta hyökkäystä vastaan. Voimassa olevassa laissa hätävarjelu-oikeus on laaja, kuitenkin yleensä oikea ja suositeltava tapa hätävarjelutilanteissa on turvautua viranomaisten apuun aina kun se on mahdollista.

Tarvittaisiin tehokasta valistusta näiden oikeuksien ja velvollisuuksien sisällöstä sekä koulujen oikeuskasvatuksen yhteydessä että erityisesti sellaisille ammattiryhmille, joiden työssä kysymykset oikeuksista ja velvollisuuksista ajankohtaistuvat usein. Sitäkin tärkeämpää on valistus suositeltavista käytännöistä. Esimerkiksi on tärkeää, että ihmiset eivät käyttäisi heille lain mukaan kuuluvia oikeuksia tavalla, jolla vaarantavat turvallisuutensa.

Todistamisvelvollisuuden korostamiseksi oikeusministeriön on huolehdittava todistajien palkkioiden saattamisesta ajan tasalle ja muista tarvittavista toiminnoista todistajan aseman parantamiseksi. Todistajien suojelua on jo kehitetty uudessa julkisuuslaissa.

Rikosten ilmoittamisen suositeltavat käytännöt

Nimenomainen ilmoitusvelvollisuus koskee vain muutamia törkeimpiä rikoksia.

Väestön keskuudessa lienee epäselvää, missä määrin rikosten ilmoittamista pidetään suotavana, ellei kysymys ole poliisin nimenomaisesta kehotuksesta. Toivomus yleisesti ilmoittaa kaikista havaituista rikoksista olisi nykyoloissa epärealistinen. Toisaalta kysymys rikosten ilmoittamisesta poliisille on rikosoikeudelliseen järjestelmään tukeutuvan rikosentorjunnan keskeisimpiä asioita. Siitä riippuu, voiko rikosentekijä odottaa silminnäkijän reagoivan rikokseen. Olisi tärkeää päättää periaatteista, milloin ja miten rikoksen ilmoittaminen on suositeltava käytäntö, ja nämä periaatteet pitäisi saattaa tehokkaalla valistuksella yleisön tietoon.

Poliisin avuksi poliisin toivomalla tavalla

Huolestuttavia piirteitä liittyy mahdollisuuteen, että poliisin rinnalle kehittyisi pakkotilähätävarjelu- ja kiinniotto-oikeuksiin tukeutuvaa järjestäytyntä kansalaistoimintaa ihmisten ja omaisuuden suojelemiseksi ja rikollisten kiinniottamiseksi. Sen kansalaisaktiivisuuden, joka joissakin tapauksissa voi olla tärkeäkin apu poliisille, pitäisi perustua poliisin pyyntöön ja toiminnan pitäisi olla poliisin ohjaamaa.

7.2 Vanhempien kasvatusvastuu

Vanhempia tuetaan kantamaan kasvatusvastuunsa ja rohkaistaan kullekin

- luontevaan kasvatukseen
- # Turvataan kasvatus- ja perheneuvontapalvelujen riittävyys ja parannetaan niiden saavuttavuutta
- # Pyritään siihen, että vanhempien ja lasten yhteisen ajan lisääminen otetaan huomioon erilaisissa ratkaisuisa
- # Edistetään poikien mahdollisuutta saada miehisiä malleja

Lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön

Keskeistä rikollisuuden ehkäisyä on toiminta lasten vanhempina ja kasvattajina. Erilaisten kasvatusmenetelmien paremmuudesta on kiistelty. Eri kasvatusmenetelmillä, esimerkiksi sallivalla tai toverillisella kasvatusotteella tai ankaralla kotikurilla, ei kuitenkaan näyttäisi olevan vaikutusta siihen, tuleeko lapsesta rikoksentekijä. Sen sijaan kasvatusvastuun laiminlyöminen ja ristiriitainen kasvatus ovat tässä suhteessa haitallisia.

Tärkeintä näyttäisi olevan, että vanhemmat käyttäisivät kullekin luontevaa tapaa toimia kasvattajina. Tässä on yksilöllisiä eroja yhtä lailla vanhemmissa kuin lapsissa. Vanhempien on kuitenkin kannettava vastuunsa kasvattajina eikä säilytettävä sitä lapsille.

Vanhempien tueksi on tarjolla mm. kuntien kasvatus- ja perheneuvontaa ja seurakuntien sekä eräiden järjestöjen palveluja. Kasvatuskysymykset kuuluvat yleisesti kouluissa vanhempien ja opettajien yhteistapaamisissa käsiteltyihin aiheisiin. Tilanne lienee kuvattavissa sellaiseksi, että palvelut ovat olemassa, mutta niitä ei ensiksikään ole kaikkialla riittävästi. Toiseksi ne eivät aina saavuta niitä vanhempia, jotka tuesta eniten hyötyisivät. Sosiaali- ja terveystieteissä selvitetään perhekasvatukseen liittyviä kysymyksiä.

Yhteistä aikaa

Lapset ja vanhemmat viettävät nykyisin keskimäärin hyvin vähän aikaa keskenään niissäkin perheissä, joissa vanhemmat osallistuvat nuorten harrastustoimintaan. Vanhempien ja lasten yhteisen ajan lisäämiseen ei ole yhtä yksinkertaista keinoa. Kysymys on asiasta, joka pitäisi ottaa huomioon mitä erilaisimmista ratkaisuisa lähtien koulun ja työelämän lomien nykyistä paremmasta yhteensovittamisesta perheisiin yhteisesti suunnattuihin vapaa-ajan palveluihin ja sellaisiin harrastuksiin, joihin vanhemmat ja lapset voivat osallistua yhdessä. Keskeistä on pyrkiä ylläpitämään ja kehittämään perheen yhteisiä kulttuureja, kuten niinkin yksinkertaisia asioita kuin yhteisiä aterioida. Perheen ja työelämän yhteensovittamista selvitetään Euroopan sosiaalirahaston hankkeena 11 erilaisella työpaikalla.

Miehen malleja

Sosiaali- ja terveystieteissä on tasa-arvo-ohjelman pohjalta asetettu isän asemaa

selvittävä toimikunta. Etenkin yksinhuoltajaperheissä poikalapsilta usein puuttuu aikuisia miehisiä malleja, jotka osallistuisivat näiden harrastuksiin ja niiden yhteydessä kasvatukseen ja saattaisivat tarvittaessa toimia lastensuojelulaissa tarkoitettuina tukihenkilöinäkin. Järjestöt ovat organisoineet toimintamuotoja, mutta toimintaan tarvittaisiin huomattavasti nykyistä enemmän vapaaehtoisia.

7.3 Kansalaiset ja suojautuminen

- # Tarkoituksenmukainen suojautuminen on ihmisten tehokkain tapa vähentää rikollisuutta
- # Suositeltavista suojautumiskäytännöistä valmistellaan yleisön käyttöön kaupallisista ja ammattiryhmäkohtaisista intresseistä vapaa tiedosto

Kunnon lukko ja hyvät naapurit

Merkittävä tapa, jolla ihmiset itse voivat myötävaikuttaa rikosentorjuntaan, on omatoiminen suojautuminen rikoksilta. Nyky-yhteiskunnassa, jossa ihmiset ympärillämme ovat enimmäkseen meille vieraita, on välttämätöntä varautua rikoksen mahdollisuuteen toisin kuin vanhassa elinympäristössä, jossa tavattiin vain tuttuja ja luotettavia henkilöitä ja jossa osapuolten yhteinen etu oli ylläpitää keskinäistä luottamusta.

Suojautuminen ei kuitenkaan saa merkitä linnoittautumista, joka heikentää elämisen laatua, kaventaa kanssakäymistä ja voi jopa välillisesti lisätä rikollisuutta. Suojautumisessa on otettava huomioon rikosten ehkäisyn ohella vaikutus turvallisuuden tunteeseen. "Kunnon lukko ja hyvät naapurit" kuvaa hyvin sitä, että rikosten ehkäisy ei voi olla vain teknistä suojausta vaan sen pitää olla vuorovaikutustakin.

Suosittelavista suojautumiskäytännöistä tiedosto

Suojautumiskeinoja on monenlaisia ja tyyppillistä on, että eri rikokset edellyttävät eri keinoja. Useimmat ovat yleisesti tunnettuja. Kaikki tietävät oven varmuuslukituksen, polkupyörien turvalukot, ohjeen olla pitämättä lompakkoa takataskussa tai käsilaukkua riuhtaistavissa julkisen liikenteen ruuhkissa taikka jättämättä arvo-omaisuutta pysäköityyn autoon. Tiedetään, että humalainen provosoituu helposti, ja ihmiset näyttäisivät tuntevan varsin hyvin, mitkä kaupunkiympäristöt ovat siten vaarallisia, että niitä saattaa olla joskus syytä välttää. Poliisilta saa hyvinkin yksityiskohtaista suojausneuvontaa ja esimerkiksi vakuutusyhtiöt tarjoavat suojautumishojeita, elleivät suoraan aseta joitakin suojautumismenetelmiä vakuutuskorvauksen saannin edellytykseksi.

Suuri osa rikoksista jäisi tapahtumatta, jos ne olisivat hiukankin vaikeampia tehdä. Tarkoituksenmukaisella suojauksella voitaisiin rikollisuuden määrää siten laskea huomattavasti. Kaikki keinot eivät kuitenkaan aina vaikuta toivotulla tavalla. Joskus

suojautumista edistämään tarkoittavan kampanjan ongelma on ollut, että tulokset rikollisuuden ehkäisyssä ovat jääneet niukoiksi, mutta sivuvaikutuksena turvattomuus on kasvanut. Tämä vaara on kansalaistoiminnassakin.

Olisi syytä kehittää asianomaisten viranomaisten ja mm. vakuutusyhtiöiden yhteistyönä tiedosto, josta saisi monipuolisen, kaupallisista ja ammattiryhmäkohtaisista intresseistä vapaan tiedon suositeltavista suojautumiskäytännöistä. Internetin välityksellä tiedot voitaisiin saada laajojen piirien ulottuville.

7.4 Osallistumismahdollisuudet asuinalueilla

- # Asukkaiden osallistumista asuin ympäristön turvallisuuden ja viihtyisyyden kehittämiseen pyritään lisäämään
- # Julkisen vallan on kuitenkin huolehdittava, ettei asukasaktiivisuus johda syrjintään ja rikollisuutta lisäävään asujaimiston sosiaaliseen yksipuolistumiseen

Erityisesti kun kysymys on rikollisuudesta ja sen aiheuttamasta turvattomuudesta asuinalueilla, asukkaat pitäisi saada mukaan asuin ympäristön turvallisuutta ja viihtyisyyttä edistävään toimintaan. Kysymys on hyvin samanalaisesta asiasta kuin kansalaisaloitteellisuudessa ja osallistumisessa asuinalueen muuhunkin kehittämiseen.

Huolimatta vaikeuksista, jotka yleensä kohdataan lähidemokraattisten järjestelmien kehittämisessä, asukkaiden ja erityisesti nuorison vaikutusta lähiympäristönsä asioihin on pyrittävä lisäämään. Tätä selvitetään sisäasiainministeriön osallistumisprojektissa. Aito vaikutusmahdollisuus synnyttää sitoutuneisuutta ja yhteisvastausta.

Asukasaktiivisuus voi kuitenkin saada muotoja, joissa vahvoilla asuinalueilla ryhdytään syrjimään kaikenlaista poikkeavuutta ja ongelmiksi koetut ilmiöt ja ihmiset hädätään asumaan muualle. Tällainen johtaa edellä käsiteltyyn sosiaaliseen yksipuolistumiseen, joka lisää rikollisuutta. Siksi olisi tärkeätä, että asukasaktiivisuudessa periaatteellisesti sitouduttaisiin olemaan käyttämättä ongelmien hoidon menetelmänä poissulkemista, ja julkisen vallan on estettävä näin suuntautunut toiminta.

Myös aikaisemmin mainittu lähipoliisitoiminta pyrkii vastaamaan asukkaiden turvallisuusodotuksiin.

7.5 Kansalaisaktiivisuuteen perustuvat rikoksentorjunnan menetelmät

- # Lähipoliisitoiminnan yhteyteen organisoidaan naapuriapu rikollisuuden ehkäisemisen ja turvallisuuden edistämisen järjestelmäksi
- # Muita suositeltavia toimintatapoja ovat mm. sovittelutoiminta, lastensuojelun

tukihenkilötoiminta, vanhempainvaellukset ja yökahvilat, joissa tarvitaan vapaaehtoistyötä

Naapuriapua pikemminkin kuin naapurivalvontaa

Monissa maissa on poliisi organisoinut naapurivalvonnan tai naapuriavun erityiseksi rikollisuuden ehkäisyn menetelmäksi. Pohjoismaissa on korostettu toiminnassa nimenomaan asukkaiden vuorovaikutusta ja keskinäisapua. Siinä asukkaat sitoutuvat sellaisiin turvallisuutta edistäviin toimiin kuten tarkkailemaan naapurin asuntoa ja pitämään yllä siinä asumisen merkkejä tämän ollessa poissa. Naapurivalvonta-alueilla käytetään hyväksi poliisin tarjoamaan suojausasiantuntemusta. Naapuriavusta ilmoitetaan asuinalueella näkyvästi poliisin myöntämällä tarroilla tai "liikennemerkeillä".

Suomessakin, lähipoliisin yhteydessä, mutta muutenkin asuinalueilla, joilla on kiinnostusta tällaiseen kansalaistoimintaan, organisoidaan naapuriapu rikollisuuden ehkäisyn ja turvallisuuden edistämisen toimintamuodoksi yleisesti hyväksytyine periaatteineen, toimintatapoineen, tiedotusmateriaaleineen ja toiminnasta kertovine tunnuksineen.

Talkootyötä

Muita suositeltavia kansalaisaktiivisuuden toimintatapoja ovat järjestelmäämme vakiintuneen sovittelutoiminnan sekä lastensuojelulakiin perustuvan tukihenkilöjärjestelmän ohella mm. vanhempainvaellukset ja yökahvilat. Sovittelutoimintaa ei kuitenkaan ole kaikissa kunnissa ja toimintaa olisi syytä koordinoida ja tukea valtakunnallisesti.

Vanhempainvaelluksilla (monilla paikkakunnilla tunnettu Yöjalkana) pyritään saamaan vanhemmat viikonloppuyönä kaupunkikeskustaan. Tarkoitus on, että he läsnäolollaan hillitsisivät nuorten levottomuutta. Yökahvilat on yksi vapaaehtoisvoimin ylläpidetty toimintamuoto, vaikka järjestäjänä on kuntien nuorisotoimi, eräät järjestöt, ja seurakunnat. Yökahvilalla pyritään tarjoamaan houkutteleva ja valvottu kokoontumispaikka kadulla öiseen aikaan oleskelevalle nuorisolle, joka muuten saattaisi olla häiriöksi ja tekemässä rikoksiakin. Yökahviloihin saattaa liittyä kasvatuksellisempiakin tavoitteita. Sellaisesta esimerkkinä on asiakkaiden koulutus väkivallattomiin ristiriitojen ratkaisun menetelmiin. Yökoripallossa on hyödynnetty lisäksi sen kulttuurista merkitystä suvaitsevaisuuskasvatuksessa.

Nämä ovat esimerkkejä talkooperinteen mukaisista kansalaisaktiivisuuteen perustuneista toimintamuodoista, jotka lisäksi ovat vakiintuneet erityisiksi rikollisuuden ehkäisyn menetelmiksi.

8 YHTEISTYÖ JA TEHTÄVÄNJAKO

- # Ohjelma ei muuta eri viranomaisten tehtäviä ja vastuita eikä valtion ja kuntien tehtäväjakoja tai julkisen ja yksityisen sektorin välisiä suhteita

Tässä ohjelmassa on useassa yhteydessä todettu, että rikosentorjunta edellyttää yhteistyötä. Tämä koskee niin eri ministeriöitä ja niiden alaisia viranomaisia kuin valtion ja kuntien, julkisen sektorin ja elinkeinoelämän, kirkon, kansalaisjärjestöjen ja aktiivien kansalaisten suhteita kuin yhteistyötä näiden tahojen sisällä.

Yhteistyön on perustuttava kumppanuuteen, jossa yhteistyön osapuolet toimivat tasa-arvoisina omista lähtökohdistaan. Tässä ohjelmassa ei millään tavoin pyritä muuttamaan eri viranomaisten tehtäviä ja vastuita ja valtion ja kuntien tehtäväjakoja tai julkisen ja yksityisen sektorin tehtävien suhteita.

Ohjelman perusnäkemys on, että rikollisuusongelmiin vaikuttaminen edellyttää moniammatillista yhteistyötä.

Ohjelmassa tarkoitettu rikosentorjunnan näkökulma kuitenkin merkitsee, että yhteistyön osapuolten odotetaan näkevän mahdollisuutensa vaikuttaa rikollisuuden ehkäisyyn varsinaisia virkatehtäviään tai ammatin velvollisuuksiaan laajemmin. Esimerkiksi pysäköinnin valvojat tai joukkoliikenteen tarkastajat ovat Ajalkautettuja viranomaisia, jotka voisivat laajemmin valvoa ympäristöä, jossa he joka tapauksessa liikkuvat.

9 RIKOLLISUUDEN KUSTANNUKSET JA RIKOKSENTORJUNNAN RAHOITUS

- # Ohjelma on tarkoitettu säästöohjelmaksi: olemassa olevien resurssien tehokkaammalla käytöllä pyritään vähentämään rikollisuudesta aiheutuvia kustannuksia ja erityisesti kustannuksia, jotka ehkäisymahdollisuuksien laiminlyönneistä aiheutuisivat
- # Rikoksentorjuntakustannusten oikeudenmukainen jako selvitetään

Rikollisuuden kustannukset kymmeniä miljardeja ja osin mahdottomia arvioida rahassa

Rikosten ehkäisyssä keskeistä on nimenomaan rikollisuuden ihmisille ja yhteiskunnalle aiheuttamien vahinkojen, kärsimysten ja kustannusten ehkäisy. Näiden arviointi kokonaisuutena on mahdoton tehtävä. Vahingot ovat erilaisia eri rikoksissa. Esimerkkinä voidaan mainita, että yksin autoihin kohdistuvien rikosten vahingot ovat lähes puoli miljardia markkaa vuodessa. Sitä, miten rikoksenpelko heikentää elämisen laatua ei voida arvioida rahassa.

Rikollisuuden ehkäisyllä pyritään vähentämään myös rikosoikeudellisesta järjestelmästä yhteiskunnalle aiheutuvia kustannuksia. Näitä aiheutuu mm. rikosten selvittämisestä, oikeudenkäynnistä ja rangaistuksen täytäntöönpanosta. Esimerkiksi yhden vankipaikan rakentamiskustannukset ovat nykyisin noin miljoona markkaa.

Investoinnit rikollisuuden ehkäisyyn kannattavia

Rikollisuuden ehkäisykin maksaa. Sen kustannuksia on kuitenkin ajateltava suhteessa rikosten kustannuksiin. Tällaisissa laskelmissa investoinnit rikollisuutta ehkäiseviin toimiin voidaan yleensä osoittaa taloudellisesti edulliseksi.

Olemassa olevien resurssien tehokkaampi käyttö

Yhteiskunnassa sijoitetaan huomattavia summia rikollisuuden ehkäisyyn, jos laskettaisiin yhteen julkiset ja yksityiset investoinnit. Rikoksentorjunnan tehostamisessa ei tarvitse olla kysymys tämän kokonaissumman kasvattamisesta vaan tehokkaammasta käytöstä. Tähän pyritään lisäämällä rikoksentorjunnan asiantuntemusta ja yhteistyötä.

Enin osa tässä ohjelmassa mainituista asioista, joissa kysymys on huomattavista kustannuksista, ovat sellaisia, että ne toteutettaisiin pääasiassa muustakin syystä. Niiden merkitys rikollisuuden ehkäisyssä on ainoastaan lisäperustelu. Esimerkiksi lähiöuudistuksen toimenpide-ehdotusten rahoitusjärjestelyt perustuvat lähiöuudistuksen tarpeisiin.

Ohjelmassa on lukuisia ehdotuksia, joiden toteuttaminen ei aiheuta ollenkaan tai juuri

ollenkaan lisäkustannuksia. Esimerkiksi yhteistyön odotetaan ennen kaikkea merkitsevän olemassa olevien resurssien tehokkaampaa käyttöä nykyisten tehtävien hoitoon.

Ohjelman konkretisoituessa on mahdollisuus tarkemmin arvioida eri toimien kustannusvaikutuksia. Niissä on paljolti kysymys siitä, että kohtuullisella lisäinvestoinnilla rikollisuuden ehkäisyyn saavutetaan kustannussäästöjä tulevaisuudessa. Esimerkiksi rikollisuuden ehkäisyn näkökohtien huomioon ottaminen asuinalueiden suunnitteluvaiheessa on ulkomaisissa arvioinneissa laskettu lisäävän rakennusvaiheen kustannuksia muutamalla prosentilla, mutta vähentävän tällaisen alueen ylläpitokustannuksia ja vähentyneenä rikollisuutena ja lisääntyneenä turvallisuutena johtavan huomattaviin taloudellisiin säästöihin.

Ohjelmassa esitettyjen tointen toteutusaikataulu ja rahoitus on ratkaistava erikseen.

Ohjelman kustannusten jako selvitettävä yhteistyöllä

Tässä ohjelmassa korostetulla yhteistyöllä on tarkoitus edistää rikollisuuden kustannusten nykyistä oikeudenmukaisempaa jakautumista. Tästä syystä valtio osallistuu myös kuntien rikosentorjuntatoimiin ja esimerkiksi vapautuneiden vankien jälkihuollon toimet edellyttävät valtion pääasiallista vastuuta kustannuksista. Ohjelmassa esitetyt toimet edellyttävät yhteistyötä oikeudenmukaisen ja kohtuullisen kustannusvastuun selvittämiseksi.

Säästöohjelma

Mainituista syistä ohjelmassa ei esitetä yksityiskohtaisia arvioita sen toteuttamisen kustannusvaikutuksista. Ohjelma on tarkoitettu säästöohjelmaksi. Siinä esitetyillä toimilla pyritään ennen kaikkea olemassa olevien resurssien tarkoituksenmukaisemmalla käytöllä välttämään rikollisuudesta nyt aiheutuvia kustannuksia ja erityisesti niitä tulevaisuuden kustannuksia, jotka aiheutuisivat käsillä olevien rikollisuuden ehkäisymahdollisuuksien laiminlyönnistä.

10 OHJELMAN TOTEUTUS

- # Valtionhallinnossa tehostetaan rikollisuuden ehkäisyn yhteistyötä ja eri ministeriöt ja niiden alaiset virastot osaltaan pyrkivät edistämään ohjelman tavoitteita ja toteuttamaan ehdotettuja toimia
- # Sitoutuneisuutta rikosentorjuntaan ja eri tahojen valmiutta osallistua siihen edistetään tekemällä ohjelmaa, sen ajatuksia ja siinä selostettuja rikosentorjunnan menetelmiä tunnetuksi mm. järjestämällä maan eri puolilla ja eri ammattiryhmille seminaareja
- # Asianomaisten vastuutahojen kanssa sovitaan ohjelmassa ehdotettujen toimien toteuttamisesta
- # Rikosentorjunnan neuvottelukunnalle annetaan tehtäväksi edistää ja seurata

- ohjelman toteuttamista ja osallistua ehdotettujen hankkeiden ja kokeilujen suunnitteluun sekä rikosentorjuntatiedostojen ja -tiedotuksen kehittämiseen
- # Rikosentorjunnan neuvottelukunnan organisaatiota ja tehtäviä tarkistetaan ja sille osoitetaan tämän ohjelman tarkoittamien tehtävien edellyttämät resurssit

Panostus rikosentorjuntaan

Ohjelma edellyttää, että valtionhallinnossa tehostetaan rikollisuuden ehkäisyn suunnittelua ja yhteistyötä ja että eri ministeriöt ja niiden alaiset virastot osaltaan pyrkivät edistämään tämän ohjelman tavoitteita ja toteuttamaan ohjelmassa ehdotettuja toimia. Tämän ohjelman toteuttamisen lisäksi laaditaan ja toteutetaan eri rikollisuusongelmia koskevia erityisohjelmia.

Tämän ohjelman toteutus edellyttää laajaa kansallista sitoutuneisuutta ohjelman tavoitteisiin ja eri tahojen valmiutta osallistua siinä esiteltyihin toimintatapoihin. Siksi

- ! ohjelmaa ja sen ajatuksia sekä siinä selostettuja rikosentorjunnan menetelmiä on tehtävä tunnetuksi,
- ! asianomaisten vastuutahojen kanssa on sovittava ohjelmassa ehdotettujen toimien ja kokeilujen toteuttamisesta ja päätettävä toteutuksen aikataulusta ja ratkaistava niiden rahoitus ja
- ! järjestettävä valtiollista tukea paikallisiin rikosentorjuntahankkeisiin.

Asiantuntemuksen hyväksikäyttö

Ohjelmassa on kuvattu useita tapoja, joilla rikoksia voidaan ehkäistä. On lukuisia menetelmiä, jotka tutkimukset ovat osoittaneet toimiviksi ja vielä enemmän "lupaavia", ts. menetelmiä joiden toimivuudesta ei ole vankkaa tieteellistä näyttöä mutta jotka näyttäisivät tuottavan tuloksia. Toisaalta moni yleisestikin käytetty menetelmä on tieteellisessä arvioinnissa osoitettu vaikutuksettomaksi. Yhä enemmän on lisäksi tietoa eri menetelmien suhteellisesta tehokkuudesta. Tieto rikosentorjunnasta karttuu koko ajan. Sen hallinnasta on tullut vaativa asiantuntijatehtävä. Rikosentorjunnan suunnittelussa onkin tärkeätä tukeutua tutkimustietoon.

Erityisesti paikallinen rikosentorjunta edellyttää, että kunnille ja paikallisesti toimiville järjestöille voidaan tarjota asiantuntevaa tietoa menestyksellisistä keinoista ja "hyvistä käytännöistä" vaikuttaa rikollisuus- ja turvattomuusongelmiin.

Useimmissa teollisuusmaissa on kansalliset rikosentorjunnan toimielimet. Kansainväliset suositukset ja rikosentorjunnan jatkuvasti vilkastuva kansainvälinen yhteistyö edellyttävät sellaista. Suomen on tärkeätä käyttää hyväksi muiden maiden kokemuksia keinoista vaikuttaa rikollisuusongelmiin, jotka niissä on jouduttu kohtaamaan ehkä meitä varhemmin. Erityisesti pohjoismainen ja nyt myös kehittyvä EU:n rikosentorjun-

tayhteistyö ovat meille tärkeitä.

Ohjelman toteuttamisen edistäminen ja seuranta rikosentorjunnan neuvottelukunnalle

Oikeusministeriön yhteydessä toimiva rikosentorjunnan neuvottelukunta on rikosentorjunnan valtiollinen suunnittelu-, asiantuntija- ja yhteistyöelin. Sen kokoonpanossa ovat edustettuina rikollisuuden ehkäisyn keskeiset viranomaistahot, kuntasektori, kauppa ja vakuutustoiminta sekä tutkimusasiantuntemus. Sille annetaan tehtäväksi edistää ja seurata ohjelman toteutusta. Sen olisi huolehdittava ohjelman ja sen ajatusten ja siinä selostettujen rikosentorjunnan menetelmien tunnetuksi tekemisestä mm. julkaisuina ja järjestämällä seminaareja. Sen tehtävänä olisi edistää ohjelmassa ehdotettujen toimien toteutumista mm. tarjoamalla paikallisten hankkeiden tarvitsemää asiantuntija-apua ja osallistamalla ehdotettujen kokeilujen ja rikosentorjuntatiedostojen ja -tiedotuksen kehittämiseen. Sen pitäisi myös seurata eri hankkeiden toteutumista ja niillä saavutettuja tuloksia.

Tätä varten rikosentorjunnan neuvottelukunnan organisatorista asemaa kehitetään, tehtäviä tarkistetaan ja resursseja tarpeellisessa määrin lisätään.

Rikosentorjunta on jatkuva prosessi

Koko maan rikollisuutta ei poisteta eikä edes ratkaisevasti vähennetä kertatoimin. Rikollisuuden vähentäminen edellyttää pitkäjänteistä työtä. Tämän ohjelman tarkoituksena on käynnistää prosessi, jonka tuloksena Suomi tulevaisuudessa olisi turvallisempi ja rikollisuus vähäisempää.